

Čipkarstvo u Hrvatskoj

Damijanić, Vanesa

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:017863>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE

VANESA DAMIJANIĆ

ČIPKARSTVO U HRVATSKOJ

Diplomski rad

Pula, 2021.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE

VANESA DAMIJANIĆ

ČIPKARSTVO U HRVATSKOJ

Diplomski rad

JMBAG: 0303060221, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Etnologija, folkloristika

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, ožujak 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Vanesa Damijanić, kandidatkinja za magistricu Kulture i turizma izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

U Puli 27. ožujka 2021.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Vanesa Damijanić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom "Čipkarstvo u Hrvatskoj" upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 27. ožujka 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. TEORIJSKO ODREĐENJE OSNOVNIH POJMOVA	3
2.1. Nematerijalna kulturna baština	3
2.2. Čipkarstvo	4
2.3. Čipka	5
3. ČIPKARSTVO U EUROPI.....	5
3.2. Čipkarstvo u Italiji	7
3.3. Čipkarstvo u Poljskoj	8
3.4. Čipkarstvo u Estoniji	9
3.5. Čipkarstvo u Mađarskoj	10
3.6. Čipkarstvo u Sloveniji	12
4. ČIPKARSTVO U HRVATSKOJ	13
4.1. Povijest čipkarstva u Hrvatskoj	13
4.2. Tehnike izrade čipke u Hrvatskoj.....	15
5. VRSTE ČIPKARSTVA U HRVATSKOJ	17
5.1. Paška čipka	18
5.1.1. Gradić Pag kao turistička destinacija	18
5.1.2. Povijest paškog čipkarstva	20
5.1.3. Društvo paških čipkarica "Frane Budak"	21
5.1.4. Tehnika izrade paške čipke.....	22
5.1.5. Elementi paške čipke	24
5.1.6. Paška čipka u svakodnevnoj upotrebi.....	28
5.2. Lepoglavska čipka	30
5.2.1. Gradić Lepoglava kao turistička destinacija	31

5.2.2.	Povijest lepoglavskog čipkarstva.....	32
5.2.3.	Tehnika izrade lepoglavske čipke	33
5.2.4.	Promocija i očuvanje lepoglavske čipke.....	35
5.3.	Hvarska čipka od agave	37
5.3.1.	Hvar kao turistička destinacija.....	38
5.3.2.	Povijest hvarske čipke	39
5.3.3.	Tehnika izrade hvarske čipke.....	40
5.3.4.	Agava.....	41
5.4.	Ostale vrste čipke u Hrvatskoj	42
5.4.1.	Svetomarska čipka.....	42
5.4.2.	Primoštenska čipka	43
5.4.3.	Sunčana čipka - motiv.....	44
5.4.4.	Čunčana čipka	45
6.	VREDNOVANJE I OČUVANJE HRVATSKE ČIPKE.....	46
6.1.	Vrednovanje hrvatske čipke	46
6.2.	Festivali čipke	47
6.2.1.	Međunarodni festival čipke u Lepoglavi	47
6.2.2.	Međunarodni festival čipke na Pagu	48
6.2.3.	Dani čipkarstva u Bosni i Hercegovini	49
6.2.4.	Festival čipke Idrija	49
6.3.	Posveta hrvatskoj čipki.....	50
6.3.1.	Zlatni kovani novac s motivom čipke.....	51
6.3.2.	Poštanske marke s motivom čipke.....	51
6.3.3.	Paška čipka u drvenoj kutiji.....	52
7.	ČENTRIN	53
7.1.	Teorijski dio o čentrinu.....	53
7.2.	Istraživanje o čentrinu.....	54

7.2.1. Intervju	55
7.2.2. Radovi od čentrina	56
7.2.3. Anketa.....	59
8. ZAKLJUČAK	64
POPIS LITERATURE	66
POPIS PRILOGA.....	70
SAŽETAK	72
SUMMARY	73

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je čipkarstvo u Hrvatskoj. Rad je napisan u sklopu kolegija Nematerijalna kulturna baština te je stoga izabrana tema o čipkarstvu, važnom obliku nematerijalne kulturne baštine Hrvatske. Čipkarstvo je jedinstvena tradicija rukotvorstva koja je znatno utjecala na kulturu područja u kojima je nastala i u kojima traje i danas. Čipkarstvo se u Hrvatskoj razvilo na nekoliko lokaliteta, a čipka nekih od lokaliteta upisana je na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Upis hrvatske čipke na UNESCO-vu listu jedan je od najboljih pokazatelja vrijednosti i važnosti ovog rukotvorstva za kulturnu baštinu Hrvatske.

Struktura ovog diplomskog rada sastoji se od šest glavnih poglavlja s odgovarajućim potpoglavljima. Prvo poglavlje bavi se teorijskim određenjem osnovnih pojmova ovog rada, a to su nematerijalna kulturna baština, čipkarstvo i čipka. Zatim slijedi poglavlje o čipkarstvu u Europi, tu će se obraditi čipkarstvo u Italiji, Poljskoj, Estoniji, Mađarskoj i Sloveniji. U trećem poglavlju započinje se s obrađivanjem teme čipkarstva u Hrvatskoj, to se poglavlje sastoji od dva potpoglavljja, prvo potpoglavljje odnosi se na povijest čipkarstva u Hrvatskoj, a drugo na tehnike izrade čipke koje se na tom području koriste. Četvrto poglavlje glavno je poglavlje ovoga diplomskog rada u kojem se obrađuju vrste čipkarstva u Hrvatskoj. To se poglavlje sastoji od četiri potpoglavljja koja su unutar sebe također podijeljena na potpoglavljja kako bi tematika koja se obrađuje bila preglednije prikazana i razumljivija. Prvo potpoglavljje bavi se tematikom paške čipke u kojoj su obrađeni grad Pag kao turistička destinacija, zatim povijest paškog čipkarstva, društvo paških čipkarica, tehnike izrade paške čipke, elementi paške čipke te na kraju paška čipka u svakodnevnoj upotrebi. Drugo potpoglavljje odnosi se na lepoglavsku čipku koja je također unutar sebe podijeljena na prigodna potpoglavljja, zatim slijedi hvarska čipka i njezina podjela, i na kraju potpoglavljje o ostalim vrstama čipke u Hrvatskoj koje još nisu razvijene u toj mjeri kao prethodno spomenute. Peto poglavlje bavi se tematikom vrednovanja i očuvanja hrvatske čipke, podijeljeno je na tri potpoglavljja, prvo o vrednovanju hrvatske čipke, drugo o festivalima čipke i treće o posveti hrvatskoj čipki. U posljednjem, šestom poglavlju, obrađuje se čentrin, istarska verzija čipke. Posljednje poglavlje rada sastoji se od istraživanja, za razliku od ostalih poglavljja vezanih isključivo za dostupnu

literaturu. Poglavlje o čentrinu sastoji se od dva potpoglavlja, prvo je teorijski dio o čentrinu dok se drugi odnosi na istraživanje. U sklopu istraživanja napravljen je intervju s gospođom koja se bavi izradom čentrina, zatim su prikazane fotografije njezinih radova te je napravljena anketa kojom se istražilo u kojoj je mjeri stanovništvo Istre upoznato s tradicijom čentrina. Na kraju svega slijedi zaključak u kojem će se ukratko rezimirati sve napisano u samome radu.

Podaci koji su korišteni u svrhu pisanja ovoga rada pronađeni su u Gradskoj knjižnici u Žminju, Sveučilišnoj knjižnici u Puli, na portalima hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa te na službenim internetskim stranicama. Nadalje, podaci korišteni u posljednjem poglavlju, odnosno istraživanju, dobiveni su pisanim ili usmenim putem od osoba od kojih je prethodno zatražena dozvola za korištenje danih podataka.

2. TEORIJSKO ODREĐENJE OSNOVNIH POJMOVA

Čipkarstvo u Hrvatskoj jedinstveni je oblik žive kulturne tradicije koja je ostavila veliki trag u kulturi područja u kojem je nastala i u kojem i dalje traje. Čipka, kao i umijeće njezine izrade, čipkarstvo, sastavni su dio lokalnog identiteta i nematerijalne baštine određenoga kraja. Prije detaljne obrade tematike ovog rada potrebno je definirati osnovne pojmove, a to su nematerijalna kulturna baština, čipkarstvo i čipka. Svaki od navedenih pojmova bit će opisan u potpoglavljima koja slijede.

2.1. Nematerijalna kulturna baština

Nematerijalna kulturna baština odnosi se na dio baštine koja se prenosi s naraštaja na naraštaj. Obuhvaća jezik i tradiciju, rituale i lokalne svečanosti koji se protežu od daleke ili bliske prošlosti pa sve do danas. Također, nematerijalna kulturna baština obuhvaća znanja i vještine koje se prenose generacijama te zajednice i kulturne prostore koji njeguju neke navedene oblike baštine.

Svaki je narod karakterističan upravo po tradiciji koju njeguje i stvara naraštajima što ga čini drugačijim od ostalih. Stanovnici određenih mjesta održavaju svoje svečanosti, običaje i rituale koji ih čine jedinstvenima i koji ih na neki način povezuju u jednu zajednicu. Samim time što svaka zajednica ima drugačija tradicijska obilježja, gradi se poštovanje i uvažavanje tuđih i različitih kultura, što je vrlo važno za kvalitetan suživot ljudi.¹

Republika Hrvatska već duži niz godina aktivno provodi aktivnosti očuvanja, promidžbe, valorizacije i dokumentiranja nematerijalne kulturne baštine. U sve navedene aktivnosti uključeni su različiti sektori, sve razine društva te samo lokalno stanovništvo. Do 2018. Ministarstvo kulture je u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske upisalo više od 160 nematerijalnih kulturnih dobara. Od tih 160 dobara, čak ih je 17 upisano na UNESCO-v popis nematerijalne kulturne baštine.² Hrvatsko

¹ Vitez, Z. (2017.): *Blaga Hrvatske, UNESCO – Nematerijalna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb, str. 192.-193.

² Ministarstvo kulture i medija, *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama* (izvor: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, pristupljeno: 20. studenog 2020.)

čipkarstvo je jedno od 17 dobara upisano na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine, o čemu će nešto više biti rečeno u jednom od sljedećih poglavlja.

2.2. Čipkarstvo

Čipkarstvo je specifičan oblik tekstilnog rukotvorstva koji se temelji na rudimentarnim zahvatima izrade tekstilnih tvorbi, odnosno ispreplitanju niti. Predmet koji nastaje ispreplitanjem niti je ukrasna tvorba, čipka.³ Čipkarstvo predstavlja važan dio europske nematerijalne baštine. Tijekom njegove višestoljetne tradicije i bogate povijesti nastajale su veličanstvene rukotvorine i remek-djela koja su do danas sačuvana u različitim muzejima te se izlažu na izložbama posvećenim čipki.⁴

Čipkarstvom se u Europi bavio veliki broj žena, ali i muškaraca. Oni su specifičnim ispreplitanjem niti u svoje čipkarske radove unosili dio svojeg lokalnog identiteta i kulturne baštine svojega kraja. Bavljenje čipkarstvom temelji se na dobrom poznavanju umijeća tkanja i vezenja, što je zahtijevalo određene vještine. Razvoj ovog oblika tekstilnog rukotvorstva pojavio se prvi put u renesansi, razdoblju koje karakteriziraju inovacije u svim područjima pa tako i u području proizvodnje tekstila i umjetničkog stvaralaštva. U razdoblju renesanse pojam ljepote očitovao se u bjelini, jednostavnosti i čistoći. Upravo se tada razvija čipkarstvo te se čipka počinje koristiti u izradi pojedinih dijelova muške i ženske odjeće, čime zamjenjuje dotad korišteni vezeni ukras.⁵

U pojedinim povijesnim razdobljima čipkarstvo je bilo vrlo važna gospodarska grana koja je specifična po tome što nije bila predodređena za određeni društveni sloj već je to bio zanat dostupan svima. Čipka se izrađivala u samostanima, na plemićkim dvorima, u građanskim kućama i u selima. Tijekom godina, čipkarstvo je prolazilo kroz faze uspona i padova, no za razliku od mnogih drugih starih zanata, ono danas nije zaboravljeno. Postoje mnoga mjesta u kojima je čipkarstvo nekada postojalo no s godinama palo u zaborav. Upravo u tim mjestima postoje i ljudi koji su prepoznali originalnost ovog zanata te su potaknuli obnovu ove zanimljive i vrijedne tradicije.⁶

³ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 7.

⁴ Mertens, L. (2012.): *Suvremeno čipkarstvo*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 4.

⁵ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 5.-7.

⁶ Sitta, S. (2019.): *Čarolija čipke*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 5.

2.3. Čipka

Čipka je samostalni, šupljikavi, ručni rad od lanenih, pamučnih, svilenih, agavinih, srebrnih i zlatnih niti.⁷ Čipka se izrađuje ručno ili s pomoću pomagala kao što su igla, batići i kukica. Vrste čipke razlikuju se s obzirom na pomagala s kojima su izrađene; šivanjem iglom nastaje čipka na iglu, preplitanjem niti pomoću batića nastaje čipka na batiće, pomoću dvije igle nastaje pletena, a postoje još i mrežasta, kukičasta te strojno izrađena čipka. Čipka na iglu i čipka na batiće najstarije su vrste čipkaste tvorbe koje se po kvaliteti i samom načinu izrade izdvajaju od ostalih vrsta.⁸

Čipka je uporabni predmet koji nailazi na široku primjenu u ukrašavanju odjeće, posteljine, stolnog rublja i interijera svih društvenih slojeva. Vjeruje se kako je čipka početno nastala kao završetak neporubljene tkanine te je ona služila sprječavanju otpadanja niti na odrezanom kraju i samim time štitila tkaninu od uništavanja. Iglom su se iz jednog smjera tkanine izvlačile niti koje su se potom spajale u rese i dekorativno povezivale. Kasnije se takav završetak tkanine razvio u čipkani ukrasni element koji je bio vezan uz tkaninu, a poslije se iz toga razvio samostalni čipkani predmet. Najskupocjenija čipka izrađuje se od svile, zlatnih i srebrnih niti, dok se jeftinija izrađuje od sintetičnih vlakana. Ipak, najčešće se izrađuje korištenjem finog pamučnog konca te ponegdje od vune i agavinih niti.⁹

3. ČIPKARSTVO U EUROPI

Čipkarstvo je zanat koji je tipičan za europske zemlje i njihovu kulturu. Od Portugala do Rusije, sve su europske zemlje kroz svoju povijest razvile jednu od tehnika izrade čipke. Tehnika svake zemlje je jedinstvena te se po svojem karakterističnom dizajnu i oblicima razlikuje od drugih. Umjetnost stvaranja čipke postoji već stoljećima te se ona oduvijek smatrala luksuznim proizvodom koji su si uglavnom mogli priuštiti samo viši

⁷ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 7.

⁸ Ibid., str. 7.

⁹ Leksikografski zavod Miroslava Krlež, *Čipka*
(izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13411>, pristupljeno: 2. lipnja 2020.)

slojevi društva.¹⁰ U ovom poglavlju, odnosno njegovim potpoglavljima, reći će se nešto više o povijesti i podrijetlu čipke u Europi te će zatim će se detaljnije opisati čipke iz pojedinih europskih država, Italije, Poljske, Estonije, Mađarske i Slovenije.

3.1. Povijest čipkarstva u Europi

Točno vrijeme nastanka čipke, odnosno zanata njezine izrade, čipkarstva, nepoznato je, no smatra se da je nastala negdje u 15. stoljeću. Tada su nastale tkanine i niti koje su se smatrale čipkom, no čipka i tehnike njezine izrade koje poznajemo danas nastale su početkom 16. stoljeća.¹¹ Postoji mogućnost da su neke od jednostavnih tehnika izrade čipke nastale na Bliskom Istoku s obzirom na to da su u staroegipatskim grobljima pronađeni uzorci ukrašene tkanine nalik čipki. No, potpuno razvijena čipka pojavila se u doba renesanse u Italiji te se umijeće njezine izrade smatra postignućem Europljana. Nastala je kao skromni ukras, a postala trgovački predmet velike važnosti i luksuzna tkanina koju su nosile i žene i muškarci. Italija, Flandrija i Francuska bile su glavna središta izrade čipke u 17. i 18. stoljeću. Osim njih, čipka se izrađivala i u Španjolskoj, Engleskoj i Njemačkoj.¹²

Industrijska revolucija u 19. stoljeću donijela je mnoge promijene koje su se također odrazile i na čipkarstvo. Dolazi do strojne proizvodnje čipke, čime se počinju proizvoditi velike količine, a to je rezultiralo znatnim smanjenjem njezine kvalitete. Dolazi i do promjena u društvu te muškarci prestaju nositi čipku, a na ženskoj odjeći postala je sve manje traženi dodatak. Ručno izrađena čipka i dalje se proizvodila sve do Prvog svjetskog rata, no u manjim količinama. Do 1920. industrija izrade čipke skoro se u potpunosti ugasila, nastavila se izrađivati tek ponegdje u centrima čipke, ali ne više kao odjevni uporabni predmet već kao suvenir.¹³

¹⁰ VisitMuseum, *Europe, a continent devoted to lacemaking* (izvor: <https://visitmuseum.gencat.cat/en/museu-d-arenys-de-mar/space/europa-un-continent-dedicat-a-l-artesania-de-la-punta>, pristupljeno: 21. studenog 2020.)

¹¹ The Lace Guild, *The Craft Of Lacemaking* (izvor: <https://www.laceguild.org/a-brief-history-of-lace>, pristupljeno: 21. studenog 2020.)

¹² Britannica, *Lace* (izvor: <https://www.britannica.com/art/lace>, pristupljeno: 21. studenog 2020.)

¹³ Britannica, *Lace* (izvor: <https://www.britannica.com/art/lace>, pristupljeno: 21. studenog 2020.)

3.2. Čipkarstvo u Italiji

U Italiji je čipkarstvo najrazvijenije i najpoznatije u Novendrateu, općini u Lombardiji. Novendrate je općina s 3000 stanovnika koja je 40-ak kilometara udaljena od Milana. Tamo se žene izradom čipke bave od davnina, a ta je vještina dosegla svoj vrhunac polovicom 20. stoljeća. Izrada čipke bio je vrlo važan i cijenjen posao koji je dopunjavao kućni budžet.¹⁴

Čipka u Novendrateu izrađuje se od pamučnog konca namotanog na batiće. Na jastuk se učvršćuje kartonska šablona te se s koncem slijedi njezin uzorak. Postoji bezbroj uzoraka i bodova (šiveni rasplet i priplet) koji se koriste u izradi. Tako postoje bodovi koji se nazivaju "biseta", "mimosa", "Venezia", "rosalin" i dr. Najpoznatija čipka koja se izrađuje u Novendrateu naziva se "Cantù čipka", a karakteristična je po izuzetno elegantnom i finom radu. Tehnika izrade "Cantù čipke" jedna je od najtraženijih u svijetu jer su za njezinu izradu potrebni ogromno iskustvo i sati rada. Ova se čipka rijetko može naći u nekoj boji, uglavnom je čisto bijele boje.¹⁵ U nastavku je prikazan jedan od primjeraka Cantù čipke (slika 1.).

Slika 1. Prikaz Cantù čipke

Izvor: <https://www.worthpoint.com/worthopedia/antique-italian-cantu-lace-152684972>, pristupljeno: 14. prosinca 2020.

¹⁴ Ciglar D. (ur.) (2019.), *23. međunarodni festival čipke*, Udruga Ekomuzej Lepoglava, Lepoglava, str. 14.

¹⁵ Marelli, E. (2012.), *Čipka iz Novendrata*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 24.

Zahvaljujući čipkaricama i gradskoj upravi Novendrate, 1990. osnovana je Udruga za promidžbu čipke čiji je cilj očuvanje i zaštita ovog tradicionalnog zanata na području Novendratea. Postoji i posebna oznaka kvalitete pod nazivom "Lace Novendrate" ("Čipka Novendrate") koju nose sve čipke tog područja nastale nakon 1997. Važno je napomenuti kako Udruga za promidžbu čipke stalno ulaže u očuvanje i promociju ovog proizvoda, što dokazuju i tečajevi čipkarstva koje organizira svake godine, a koje pohađa veliki broj žena iz Lombardije.¹⁶ Ovakvi programi i inicijative vrlo su važni za tradicije i zanate poput ovog kako bi se spasili od gašenja i zaborava.

3.3. Čipkarstvo u Poljskoj

U Poljskoj je čipkarstvo najrazvijenije u Bobowi, jednom od najstarijih naselja u dolini rijeke Białe koje je 25 kilometara udaljeno od grada Gorlice u južnoj Poljskoj. Bobowa je vrlo poznata po svojoj folklornoj tradiciji i rukotvorinama od kojih je najpopularnija upravo čipka. Čipka se na ovom području prvi put pojavila negdje početkom 16. stoljeća, a smatra se da je tamo donesena iz Milana i Genove.¹⁷

U Bobowi je 1899. otvorena Državna škola čipkarstva koja je omogućila da lokalna tradicija postane predmet stručnog obrazovanja. Učenici škole bili su vrlo uspješni te su sudjelovali na raznim svjetskim izložbama gdje su 1902. osvojili brončanu, a 1905. zlatnu medalju. Osim škole čipkarstva, 1995. u Bobowi je otvorena i škola za izradu rukotvorina. Cilj te škole bio je povezivanje lokalnih čipkarica s čipkaricama drugih regija i zemalja kako bi međusobno dijelile svoje znanje i vještine o izradi čipke. Škola čipkarstva svojim je radom promovirala čipkarstvo Bobowe, što je rezultiralo mnogim izložbama o njihovoj čipki koje su se održale diljem Europe, u Portugalu, Španjolskoj, Francuskoj, Belgiji, Njemačkoj, Engleskoj, Rusiji, Češkoj, Finskoj, Slovačkoj, pa čak i u Hrvatskoj.¹⁸

Od 2000. u Bobowi se održava Međunarodni festival čipke, ujedno i jedini u državi. Festival promovira proizvode lokalnih čipkarica, omogućava susrete čipkarica,

¹⁶ Međunarodni festival čipke Lepoglava, *Upoznajte čipke iz Italije: Novendrate* (izvor: <https://cipkarski-festival.com/novosti/upoznajte-cipke-iz-italije-novendrate/>, pristupljeno: 22. studenog 2020.)

¹⁷ Krok, B. (2012.), *Čipka iz Bobowe*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 21.

¹⁸ Krok, B. (2012.), *Čipka iz Bobowe*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 21.

razmjenu iskustava i znanja te upoznavanje s tradicijom izrade čipke drugih zemalja, a samim svojim postojanjem omogućava i očuvanje izrade čipke u Poljskoj.¹⁹

Poljska je dobar primjer države koja se u velikoj mjeri bavi očuvanjem i promocijom lokalne tradicije kroz različite škole i programe koje je razvila te bi svakako mogla poslužiti kao primjer drugim državama.

3.4. Čipkarstvo u Estoniji

Estonija je država koja tijekom povijesti nije stvorila vlastitu upečatljivu kulturu zato što je njezin teritorij dugo kroz povijest bio u rukama drugih država. Nijemci, Rusi, Danci i Šveđani koju su vladali teritorijem Estonije ostavili su svoj trag u njezinoj kulturi. Smatra se da su čipkarstvo u zemlju donijeli Šveđani, kada je veliki broj švedskih obitelji preselio u Estoniju negdje između 16. i 18. stoljeća.²⁰

U Estoniji je čipka svoju popularnost postignula zahvaljujući tradicionalnim narodnim nošnjama na kojima se nalazi. Najstariji pronađeni primjeri takvih nošnji sežu s kraja 17. i početka 18. stoljeća. No čipka danas ne nalazi samo na tradicionalnim nošnjama, već se može pronaći kao ukras na stolnjacima, modnim dodacima, zavjesama, pa čak i na keramičkom posuđu. Čipka je također vrlo zastupljena i u modnoj industriji gdje se koristiti kao dodatak odjeći. Postoji nekoliko vrsti čipke koja se izrađuje u Estoniji, čipka na batiće, pletena čipka i kukičana čipka.²¹ U nastavku se nalazi fotografija koja prikazuje nošenje estonske čipke kao odjevnog predmeta, odnosno modnog dodatka (slika 2.).

¹⁹ Ciglar D. (ur.) (2019.), *23. međunarodni festival čipke*, Udruga Ekomuzej Lepoglava, Lepoglava, str. 20.

²⁰ Kublitskaja, O. (2011.), *Čipkarstvo u Estoniji*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 32.

²¹ Halberg, K., Halberg P., (2011.), *Tradicionalna (narodna) estonska čipka – novi život starih uzoraka*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 23.

Slika 2. Estonska čipka kao odjevni predmet

Izvor: <https://lacenews.net/2013/08/02/lace-event-estonia-ii-haapsalu-lace-day-august-25-2013/> ,
pristupljeno: 14. prosinca 2020.

Na inicijativu jedne od estonskih čipkarica, 1990. otvoren je studio čipke. Njegov primarni cilj bio je oživljavanje tradicije čipkarstva koja je u Estoniji tijekom godina bila gotovo zaboravljena. God. 2007. otvorena je i radionica čipke u kojoj su se posjetitelji mogli upoznati s izradom čipke te se i sami okušati u tome. Zatim, 2010. osnovan je estonski ceh čipkarstva koji u gradovima diljem Estonije organizira izložbe, seminare i stručne tečajevе na kojima se uči sve o čipki.²²

Iako je u Estoniji čipkarstvo bilo gotovo zaboravljeno zanat, na inicijativu lokalnog stanovništva uspješno je ponovno pokrenuto te je postalo prepoznatljivo ne samo među lokalnim stanovništvom već i izvan granica države.

3.5. Čipkarstvo u Mađarskoj

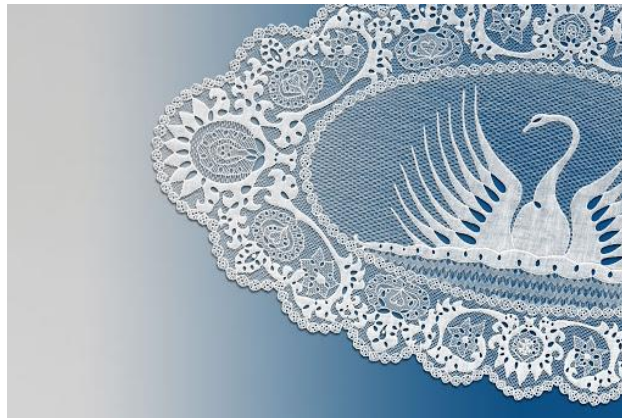
Kiskunhalas je gradić smješten na jugu Mađarske, vrlo je poznat po halaškoj čipki koja se tamo izrađuje još od 1902. te je danas važan dio kulturne tradicije ovoga kraja. Halaška čipka specifična je po tome što se izrađuje od prirodnog konca tankog poput paučine, izrađuje se u potpunosti ručno te je za velike radove potrebno i do tri tisuće

²² Kublitskaja, O. (2011.), *Čipkarstvo u Estoniji*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 33.

sati rada. Od drugih čipki razlikuje se i po tome što su dekorativni motivi čipke okruženi snažnim obrisima.

Što se tiče motiva na halaškoj čipki, oni mogu biti različiti, često je to cvijeće koje se može pronaći na livadama (tulipani, ruže, karanfili i sl.), ptice poput golubova, labudova i paunova, jeleni, ali i motivi djevojaka i mladića prikazanih kroz motiv folklornih plesača. U izradi ove čipke koristi se više od 60 različitih vrsta bodova (šivenih raspleta i pripleta), a odabir istih ovisi isključivo o želji čipkarice.²³ U nastavku je prikazan primjer halaške čipke s motivom labuda (slika 3.).

Slika 3. Prikaz halaške čipke s motivom labuda

Izvor: <http://halasicsipke.hu/> , pristupljeno: 14. prosinca 2020.

Halaška čipka osvojila je mnoga priznanja na svjetskim izložbama, a često se daje i kao poklon uvažanim ljudima od strane mađarske vlade. Neki od ljudi koji su primili ovu čipku na poklon su papa Ivan Pavao II., japanska carica, kraljica Velike Britanije Elizabeta II., papa Franjo i dr.²⁴

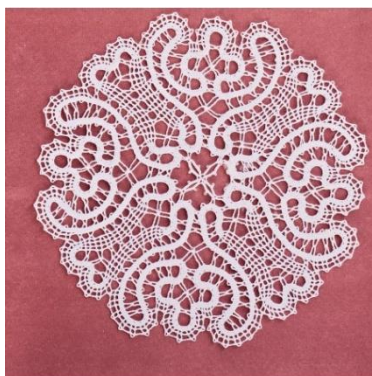
²³ Kiliti, Z. (2011.), *Halaška čipka*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 25.

²⁴ Ciglar D. (ur.) (2019.), *23. međunarodni festival čipke*, Udruga Ekomuzej Lepoglava, Lepoglava, str. 15.

3.6. Čipkarstvo u Sloveniji

U susjednoj Sloveniji dva su grada poznata po izradi čipke, Idrija i Železniki. Idrija je grad u pokrajini Primorskoj, na zapadu Slovenije. Osim čipke poznat je po rudnicima žive zahvaljujući kojima se nalazi na UNESCO-vom popisu mjesta svjetske baštine pod nazivom "Baština žive". No živa nije jedino što je dospjelo na UNESCO-ov popis, vještina pletenja čipke u Idriji upisana je na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. U nastavku će biti prikazan primjerak idrijske čipke (slika 4.)

Slika 4. Prikaz udrijske čipke

Izvor: http://www.festivalidrijskecipke.si/default.asp?mid=sl&pid=modul_it&wid=14027 ,
pristupljeno: 15. prosinca 2020.

U Idriji je 1876. osnovana škola idrijske čipke koja neprekidno djeluje sve od tada. Škola se bavi obrazovanjem djece i odraslih o vještini pletenja čipke te zatim prodaje te proizvode čime promovira rad svojih učenika. Osim prodaje proizvoda iz vlastite proizvodnje, škola objavljuje stručnu literaturu o čipki njihovog područja.²⁵

Železniki je grad u sjeverozapadnome dijelu središnje Slovenije. Tamo se čipkarstvo, odnosno klekanje, prvi put pojavilo 1881. Čipkarstvom su se uglavnom bavile djevojke, no nije bilo previše zastupljeno zato što se većina stanovništva bavila rudarstvom, topljenjem željezne rude i prodajom gotovih proizvoda. Zbog nedostatka željezne rude 1902. dolazi do gašenja proizvodnje željeza te je stanovništvo bilo prisiljeno baviti se

²⁵ Ciglar D. (ur.) (2019.), *23. međunarodni festival čipke*, Udruga Ekomuzej Lepoglava, Lepoglava, str. 16.

čipkarstvom isključivo iz financijskih razloga. Tada je prodaja čipke za veći dio stanovništva bila jedini izvor prihoda. Godine 1907. osnovana je škola čipke koja djeluje i danas. Za promociju čipke zaslužno je ponajviše "Turističko društvo Železniki" koji od čipkarica otkupljuje čipku koju zatim plasira na mnoge izložbe u zemlji, ali i izvan nje. I sam grad Železniki svake godine organizira događaj posvećen čipki pod nazivom "Dani čipke" koji privlači veliki broj domaćih i inozemnih posjetitelja.²⁶

Na kraju ovog poglavlja može se zaključiti kako na teritoriju Europe postoji veliki broj država u kojima se i dalje baštini tradicija čipkarstva i ulažu se veliki naponi za održavanje tog rukotvorstva. Čipke svake države je jedinstvena i karakteristična za područje na kojem se proizvodi. Čipkarstvo je važan dio kulturne baštine Europe te je stoga potrebno promicati ga i upoznavati širu publiku s raznovrsnostima ove tradicije.

4. ČIPKARSTVO U HRVATSKOJ

Glavnu razliku između čipkarstva u europskim zemljama i čipkarstva u Hrvatskoj čine njezini stvaratelji. U Europi su čipku izrađivale uglavnom žene iz crkvenih redova i plemstva, dok je u Hrvatskoj situacija bila potpuno drugačija. Tradicija izrade čipkarstva u Hrvatskoj prenijela se na seoske žene u manjim ruralnim sredinama. Upravo se iz tog razloga Hrvatska čipka znatno razlikuje od čipke ostalih europskih zemalja, što joj daje poseban značaj i kvalitetu.²⁷ U ovom poglavlju reći će se nešto više o povijesti čipkarstva u Hrvatskoj te o tehnikama izrade čipke koje se koriste na ovom području.

4.1. Povijest čipkarstva u Hrvatskoj

²⁶ Ibid, str.17.

²⁷ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 27.

Čipkarstvo se u Hrvatskoj pojavilo u vrijeme kada i u susjednim zemljama srednjoeuropskog i mediteranskog kruga, u 15. ili 16. stoljeću. Različiti kulturni utjecaji odrazili su na određene dijelove zemlje, što je rezultiralo raznim oblicima i načinima izrade čipke, ovisno o tome pod čijim je utjecajem taj dio zemlje bio. Tako se, primjerice, uz obalu Jadranskog mora razvila čipka na iglu pod utjecajem mediteranske kulture, dok se pod utjecajem srednje Europe u kontinentalnoj Hrvatskoj razvila čipka na batiće.²⁸

Kao što je i u uvodu spomenuto, početak čipkarstva u Hrvatskoj bio je nešto drugačiji od ostatka Europe. U samom početku čipkarstvo je bilo vezano uz plemstvo i svećenstvo kao i u ostalim europskim zemljama, no ubrzo se prenijelo na seosku populaciju te samim time postalo dio etnografske baštine. Za seosku, siromašnu populaciju, bavljenje čipkarstvom bilo je vrlo važno jer su time mogli dodatno zaraditi, što je u ono vrijeme bilo teško. U nekim su se regijama Hrvatske organizirali čak i tečajevi te radionice izrade čipke, što je ponegdje rezultiralo i obrtničkom proizvodnjom. Prostor današnje Hrvatske kroz povijest često je bio pod vlašću pojedinih europskih zemalja poput Italije, Austro-Ugarske i sl. te je zanimljiva činjenica kako su se upravo zbog toga radovi hrvatskih čipkarica često predstavljali kao "talijanski", "venecijanski" ili "austrijski".²⁹ Usprkos tomu što se čipka hrvatskih čipkarica često predstavljala kao tuđa, postoji nekoliko dokaza o postojanju čipke na ovim prostorima i to već u 15. stoljeću. Potvrda o čipkarstvu na području Hrvatske nađena je u spisima Senata Dubrovačke Republike iz 15. stoljeća, u njima se nalaze odredbe o izgledu čipkarskih radova. Također, postoji i materijalni dokaz čipkarstva koji seže iz 16. stoljeća, a to je alba (misna košulja) iz samostana Drid na Čiovu. Alba je izrađena najstarijom tehnikom izrade čipke na iglu, prvotnom retičelom. Značajne su zatim i albe iz franjevačkog samostana na Hvaru iz 16. i 17. stoljeća, izrađene prvotnom retičelom i čipkom na batiće; alba iz samostana na Visovcu iz 18. stoljeća koja je šivana čipkom *roselino*; zbirka čipaka iz benediktinskog samostana u Zadru iz 17. i 18. stoljeća, te zbirka čipaka na misnom ruhu iz Rizinice zagrebačke katedrale iz razdoblja od 16. do 18. stoljeća.³⁰

²⁸ Ibid., str. 28.

²⁹ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 30.

³⁰ Ibid., str. 28.-30.

Količina sačuvanih dokaza i materijala o čipkarstvu na području Hrvatske govori o tome kako su se dobro poznavale različite tehnike izrade te kako se čipka izrađivala na mnogim prostorima države. Znanja o izradi čipke prenosila su se generacijski, majke i bake svoje bi vrsne tehnike prenijele na kćeri i unuke. Tijekom godina sve više je padala potražnja za ručno izrađenim tekstilnim izrađevinama jer je ljudima postao sve dostupniji jeftiniji tvornički tekstil. Upravo iz tog razloga proizvodnja čipke doživjela je stagnaciju, znatni pad ili je čak u potpunosti ugašena. Lokaliteti na kojima se čipka nije prestala proizvoditi i gdje se proizvodi i dan danas su Pag, Lepoglava i Hvar, hrvatski centri čipkarstva. Tamo se čipka kontinuirano nastavila proizvoditi zahvaljujući tečajevima i školama čipkarstva, ali i organiziranom otkupu čipke, što je proizvodnju učinilo isplativom.³¹ Nešto više o hrvatskim centrima čipkarstva bit će rečeno u poglavljima koja slijede.

4.2. Tehnike izrade čipke u Hrvatskoj

Čipkarstvo je vještina koja se temelji na iskusnom poznavanju tekstilnog rukotvorstva. Za izradu čipke potrebno je puno vremena, ali za učenje tehnike čipkarstva potrebno je puno više vremena, truda i rada. Stoga je čipkarstvo vještina koju je vrlo teško naučiti, što je čini još vrjednijom i cjenjenijom.

Postoje dvije osnovne tehnike izrade čipke, čipka na iglu i čipka na batiće. Obje tehnike nastale su u Europi, čipka na iglu nastala je na području Venecije, dok je istovremeno čipka na batiće nastala na području Antwerpena u Belgiji. Za nastanak ovako različitih tehnikâ izrade, istovremeno, na različitim dijelovima Europe, zaslužna je maštovitost ljudi u doba renesanse. Što se tiče alata za izradu čipke, oni se razlikuju ovisno o tehnici. Za čipku na iglu potrebni su igla, konac i podloga od tvrdo napunjenog jastuka; dok su za čipku na batiće potrebni, kako i sam naziv govori, batići, zatim tvrdo napunjen jastuk i pribadače kojima se učvršćuje prepletana čipka.³²

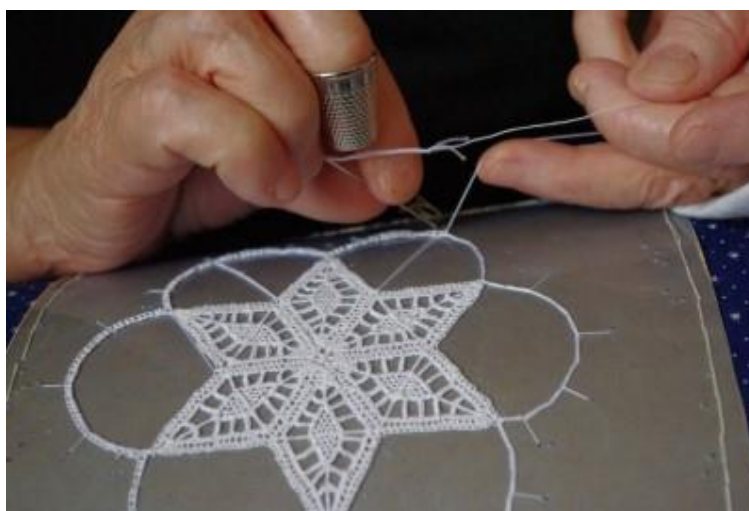
Čipka na iglu stvara se šivenim raspletom i pripletom koji su proizašli iz bodova tzv. bijelog veza. *'Kod raspleta iz tkanine se izvlači određeni broj niti potke, dok se preostale paralelne niti opliću iglom i koncem, stežu i tako tvore određene uzorke. Iglom i koncem*

³¹ Ibid., str. 27.

³² Ibid., str. 9.

stvara se uzlić, koji se uvijek nastavlja na napetu poprečnu nit ili bod prethodnog reda. I dok je rasplet vezan uz okomite i vodoravne niti raspletene podloge, bodom pripleta slobodnije se gradi zadani motiv, i to je zapravo već prvi korak u razvoju samostalne čipkaste tvorbe.³³ Čipka na iglu uvijek je strogih geometrijskih uzoraka upravo zbog načina na koji se izrađuje. U nastavku slijedi prikaz izrade čipke na iglu (slika 5.).

Slika 5. Prikaz izrade čipke na iglu

Izvor: <http://paska-cipka.com/hr/male-tajne/15-male-tajne>, pristupljeno: 15. prosinca 2020.

Iako su čipka na iglu i čipka na batiće nastale u istom povijesnom razdoblju, proces izrade sasvim je različit. Čipka na batiće ishodište nalazi u razvojnom procesu, odnosno tehnologiji tkanja i pozamanterije. Naime, nakon skidanja materijala s tkalačkog stana preostale niti osnove trebalo je međusobno preplesti i tako učvrstiti otkanu tkaninu. U slijedu osamostaljivanja tehnike preplitanja niti bi se zbog lakšeg rada počele namatati na držalice – batiće izrađene od olova, kosti ili drva. U tim postupcima nalazimo korijene izrade čipke na batiće.³⁴ Za čipku na batiće potreban je tvrdo napunjen jastuk i paran broj batića na kojima je namotan konac i pribadače. Čipka se izrađuje pomoću nacrtanog predloška; batićima se prepliće u kombinaciji gustog i

³³ Ibid., str.8.

³⁴ Ibid., str. 9.

rijetkog pletiva, što na kraju rezultira reljefno istaknutim motivima.³⁵ U nastavku slijedi prikaz izrade čipke na batiće (slika 6.).

Slika 6. Prikaz izrade čipke na batiće

Izvor: <https://siscia.hr/cipkarstvo-u-hrvatskoj/>, pristupljeno: 16. prosinca 2020.

5. VRSTE ČIPKARSTVA U HRVATSKOJ

³⁵ Zadruga Lepoglavske čipke, *Povijest čipke* (izvor: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/o-lepoglavskoj-cipki/>, pristupljeno: 16. prosinca 2020.)

Hrvatska kulturna baština vrlo je bogata u pogledu tradicijskog tekstilnog rukotvorstva. Naime, Hrvatska se sastoji od tri etnografske zone, a to su panonska, jadranska i dinarska. U svakoj od njih razvili su se jedinstveni načini tekstilnog rukotvorstva koji su specifični baš za tu zonu i koji se po svojim karakteristikama razlikuju od drugih.³⁶ Iako postoje više od tri vrste čipkarstva u Hrvatskoj, tri su najpoznatija glavna centra izrade čipke koji su to postali njegovanjem i promoviranjem duge tradicije. Tri glavna centra hrvatskog čipkarstva su Pag s čipkom na iglu, Lepoglava u Hrvatskom zagorju s čipkom na batiće i Hvar s čipkom od agave. Zbog svoje duge tradicije i jedinstvenosti, čipke s ova tri lokaliteta upisane su na UNESCO- v popis nematerijalne kulturne baštine.

Osim spomenutih vrsta čipkarstva, u Hrvatskoj postoje još mnoge kao što su: svetomarska čipka, sunčana čipka, čunčana čipka, čipke Bilogore i sjeverne Moslavine i dr. U ovom poglavlju fokus će biti na paškoj, hvarskoj i lepoglavskoj čipki koje će se detaljno analizirati, no obradit će se i ostale spomenute čipke, načini njihove izrade, karakteristike i druga obilježja.

5.1. Paška čipka

Čipkarstvo na Pagu tradicija je koja se očuvala generacijama, to je vrlo cijenjen rad vještih i vrijednih žena koje su svoja znanja i vještine prenosile s koljena na koljeno kako bi sačuvale od zaborava višestoljetnu tradiciju. U ovom poglavlju bit će rečeno nešto o Pagu kao mjestu i turističkoj destinaciji, zatim će se detaljno analizirati povijest paškog čipkarstva te će nakon toga biti rečeno nešto o društvu paških čipkarica "Frane Budak". Zatim će se obraditi tehnike izrade paške čipke te elementi koji se koriste u njezinoj izradi. Na kraju slijedi potpoglavlje o paškoj čipki u svakodnevnoj upotrebi, odnosno gdje, kako i zašto se ona koristi.

5.1.1. Gradić Pag kao turistička destinacija

³⁶ Sitta, S. (2019.): *Čarolija čipke*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 15.

Pag je hrvatski otok koji je smješten između Velebitskog kanala i Kvarnerića, nalazi se u neposrednoj blizini kopna s kojim ga povezuje Paški most. Površina otoka iznosi 286,6 km², što ga čini jednim od najvećih jadranskih otoka. U nastavku slijedi prikaz otoka Paga na karti Republike Hrvatske (slika 7.).

Slika 7. Otok Pag na karti Hrvatske

Izvor: <http://www.ss-bkasic-pag.skole.hr/skola/lokacija>, pristupljeno: 19. siječnja 2021.

Jedna od glavnih geografskih karakteristika otoka je njegova "golost". Naime, zbog blizine Velebita i jakih udara bure i posolice, biljnog pokrova skoro ni nema, što čini otok golim. Na otoku prevladavaju kamenjari i suhozidi, dok od biljaka uspijeva samo niska trava, nisko aromatično bilje i zimzeleno drveće.³⁷ Što se tiče kulture i tradicije, grad Pag ima bogatu prošlost o kojoj svjedoče njegovi kulturno-povijesni spomenici i kultura baština. Neki od njih su narodna nošnja grada Paga, paška čipka, paški tanac; ples koji se izvodi uz pratnju instrumenata "miha" i "mišnice", zatim ljetni karneval, etno večeri, Paško kulturno ljetno te mnoge druge kulturne manifestacije.³⁸ Nadalje, što se tiče gospodarskih djelatnosti na otoku, stanovništvo se bavi ovčarstvom i proizvodnjom poznatog paškog sira, solarstvom u solani Pag; najvećem proizvodnom pogonu soli u

³⁷ Grad Pag, *Geografski položaj* (izvor: <https://www.pag.hr/index.php/gradska-uprava/povjest-paga/geografski-polozaj-grad-paga>, pristupljeno: 19. siječnja 2021.)

³⁸ Grad Pag, *Kultura* (izvor: <https://www.pag.hr/index.php/gradska-uprava/povjest-paga/kultura-grad-paga>, pristupljeno: 19. siječnja 2021.)

Hrvatskoj, maslinarstvom, vinogradarstvom te naravno turizmom. Turizam je najvažnija i najunosnija gospodarska grana na otoku Pagu koja se naglo razvila 60-ih godina prošlog stoljeća zahvaljujući izgradnji Paškog mosta. Turistička ponuda vrlo je raznolika i bogata te svake godine privlači sve veći broj turista.³⁹

5.1.2. Povijest paškog čipkarstva

Paško čipkarstvo tradicija je duga nekoliko stoljeća, a prvi dokaz njezina postojanja seže iz 16. stoljeća. To je reljef postavljen ispred paške katedrale (kolegijate), prikazuje stanovništvo Paga pod okriljem Blažene Djevice Marije, a na prikazima odjeće razaznaju se motivi čipke. Ženska kosa prekrivena je maramama koje na svojim krajevima imaju ukras prvotne čipke, a čipka se nalazi i na prsima pletene košulje koja je bila sastavni dio narodne nošnje. Čipka koja je prikazana na navedenom reljefu naziva se paški teg, koji je spoj tehnike vezenja i prvotne retičele urezane u podlogu. Odjeću s paškim tegom stanovništvo Paga izrađivalo je i nosilo stoljećima, omogućujući tako prenošenje tradicije s koljena na koljeno. Iako se tradicija nošenja spomenute odjeće prekinula početkom 20. stoljeća, tradicija izrade čipke se nastavila.⁴⁰

Premda prvi dokaz o postojanju čipke na Pagu seže iz 16. stoljeća, postoji usmena predaja prema kojoj se čipkarstvo na Pagu pojavilo još u 14. stoljeću, kada je tamo stigla djevojka iz Venecije koja je znala umijeće šivanja čipke. Predaja kaže kako je spomenuta djevojka postala benediktinka te je svoje znanje izrade čipke prenosila ostalim redovnicama. Izrađivanje čipke postalo je vrlo popularan zanat kojim su se bavile redovnice. U samostanu je također bila organizirana poduka djevojaka iz puka koje su redovnice osim šivanja čipke učile čitanju i pisanju.⁴¹ Prvi podaci koji govore o organiziranim podukama u samostanu oni su s *Izložbe ručnih radova pučkih škola* iz 1880. koju je organizirao nadstojnik pučkih škola Zadarsko-benkovačkog kotara Frane Bulić. Benediktinke su dale veliki doprinos u počecima čipkarstva na Pagu, a tradiciju

³⁹ Otok Pag, *Gospodarstvo otoka Paga* (izvor: <https://www.otok-pag.hr/gospodarstvo-otoka-paga.php>, pristupljeno: 19. siječnja 2021.)

⁴⁰ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 43.

⁴¹ Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija, *Novi list - Čipkarstvo su sačuvale paške benediktinke* (izvor: <https://min-kulture.gov.hr/print.aspx?id=6859&url=print>, pristupljeno: 23. siječnja 2021.)

su kasnije nastavile održavati Paškinje. Godine 1906. otvorena je *Čipkarska škola* gdje su žene učile tehnike i tajne izrade čipke. Čipkarstvo je na Pagu postajalo sve popularnije, čak su i neke Paškinje odlazile na dodatnu obuku na *Središnji čipkarski tečaj* u Beč. Škola je postojala sve do 1929., kada je zbog pada Paga pod vlast Italije ugašena. Međutim, već 1931. osnovan je *Jednogodišnji čipkarski tečaj*, a 1935. i *Banovinska čipkarska škola*. U čipkarskoj školi žene uče tradicijsku vještinu izrade paškog tega, ali i tehnike i ornamente europskog čipkarstva. Također se počinju proizvoditi dosad nepoznati proizvodi od čipke kao što su stolnjaci, zavjese, podlošci, rupčići, modna odjeća i sl. Radovi napravljeni u školi ostvaruju velike uspjehe na mnogim europskim izložbama poput one u Beču, Londonu, Parizu i Berlinu te to otvara nove prilike i suradnje za paške čipkarice. Započinje se s organiziranim otkupom i prodajom čipke, a izrađuje se i čipka i predmeti od čipke po narudžbama uglednih ljudi iz političkih krugova iz cijele Europe.⁴²

Banovinska čipkarska škola djeluje sve do Drugog svjetskog rata kada je ugašena; nakon rata ponovno se pokušalo obnoviti njezin rad, no bezuspješno. Tada dolazi do znatne stagnacije čipkarstva na Pagu, no usprkos tome žene nastavljaju sa svojim individualnim radom i prodajom, što spašava čipkarstvo od zaborava. Ponovno se 1957. započinje s podukama u osnovnoj školi "Juraj Dalmatinac", no čipku i dalje većinom izrađuju samo starije žene. Kako bi se potaknulo ponovno vraćanje "starog sjaja" čipkarstvu na Pagu, pokrenut je 1995. *Jednogodišnji čipkarski tečaj* koji je dao očekivane rezultate, a svake ga je godine pohađao sve veći broj polaznika. Godine 1998. osnovana je i *Udruga paških čipkarica Frane Budak*, a 2010. pokrenut je *Festival paške čipke* s ciljem promicanja čipkarstva i njegovog isticanja kao važnog dijela kulturne baštine.⁴³

5.1.3. Društvo paških čipkarica "Frane Budak"

Društvo paških čipkarica "Frane Budak" osnovano je 1997. na Pagu s ciljem promicanja i očuvanja paškog čipkarstva kao dijela hrvatske kulturne baštine i svjetskog čipkarstva. Društvo vodi galeriju paške čipke kojom aktivno obogaćuje turističku ponudu grada, ali osim toga aktivno sudjeluje u programima čipkarske škole

⁴² Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci*. Čipkarstvo u Hrvatskoj, Etnografski muzej, Zagreb, str. 43.-45.

⁴³ Ibid., str. 46.-48.

te poticanju mladih naraštaja na polazanje škole čipkarstva.⁴⁴ Društvo paških čipkarica osnovala je grupa paških žena koje su u školama osposobljene za zanimanje čipkarica. Društvo danas broji više od šezdeset članica koje aktivno sudjeluju na manifestacijama i izložbama čipke u Hrvatskoj, ali i inozemstvu.

Zahvaljujući aktivnostima ovoga društva, paška je čipka dobila znak izvornoga hrvatskog proizvoda koji dodjeljuje Hrvatska gospodarska komora, ali i znak izvornoga hrvatskog suvenira koji joj je dodijelila Hrvatska turistička zajednica. Društvo je velikim dijelom zaslužno i za upis paške čipke na UNESCO-vu reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva.⁴⁵

5.1.4. Tehnika izrade paške čipke

Kao što je u prethodnim poglavljima spomenuto, paška čipka je čipka na iglu. Tehnika kojom se ta čipka izrađuje temelji se na tzv. bijelom vezu, odnosno izrizu, raspletu i pripletu. Ta se tehnika provodi tako što se izvlače pojedine niti podloge, nakon toga se oplitaju i povezuju preostale niti te to sve zajedno čini šupljikavi ukras zvan čipka. Jedan od najpoznatijih ukrasa napravljenih od paške čipke naziva se *paški teg*, to je ručni rad koji krase ženske bijele platnene košulje i pokrivala za glavu paških narodnih nošnji. Paški teg izrađuje se u kvadratnom prostoru urezanom u platnu, taj se prostor zatim ispunjuje nitima križne, paukove mreže. Karakterizira ga to što je izrađen bez predložaka, a sastoji se isključivo od geometrijskih uzoraka. Uzorci koji se mogu pronaći na njemu su: manji ili veći krug, šuplji ili ispunjen kružić, trokutić, polukrug, romb, pravokutni listić, cik-cak pruga, četverolisna rozeta te mali rubni kružići. Svi navedeni uzorci imaju i svoje lokalne nazive koje koriste paške čipkarice, neki od naziva su sljedeći: gusta ili retka ročelica, mendulica, pakica, zupčić i dr.⁴⁶ U nastavku je prikazan primjer paškog tega na pokrivalu za glavu koje se nosi u sklopu narodne nošnje (slika 8.).

Slika 8. Prikaz paškog tega

⁴⁴ Hrvatska gospodarska komora, *Grad Pag – DPC Frane Budak* (izvor: <https://znakovi.hgk.hr/tvrtka/grad-pag-dpc-frane-budak/>, pristupljeno: 28. siječnja 2021.)

⁴⁵ Oros, N. (2012.): Društvo paških čipkarica "Frane Budak", 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 46.-47.

⁴⁶ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci*, Čipkarstvo u Hrvatskoj, Etnografski muzej, Zagreb, str.51.

Izvor: <http://www.paska-cipka.com/paska-cipka/na-narodnoj-nosnji.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

Za izradu paške čipke su, osim dobrog poznavanja vještine izrade čipke, potrebni:

- manji, tvrdi polukružni jastuk,
- milimetarski papir, karton i folija,
- iscrtan polupredložak,
- badalo,
- igla s bijelim koncem i
- mirne i čiste ruke.

Pri izradi, najprije je na milimetarskom papiru potrebno nacrtati željeni oblik. Na tanki karton koncem se spaja folija koja olakšava šivanje jer omogućuje da konac klizi pri šivanju. Na karton i foliju stavlja se milimetarski papir s iscrtanim polupredloškom te se badalom rade rupice u obliku kakvim se čipka želi izraditi. Zatim se te rupice koje čine oblik čipke ispunjuju koncem te se dobiva tzv. "paukova mreža". Sve navedeno tek je priprema za šivanje čipke. Kada se napravi cjelokupna priprema, karton i folija stavljaju se na jastuk te se tada počinju šivati elementi čipke koji se nazivaju "šćapi". To je

završna, ali i najvažnija faza izrade čipke, u kojoj se vide mašta i umijeće čipkarice koja je izrađuje.⁴⁷

Paške čipkarice u sve svoje radove unose prvenstveno puno vremena, ali i strpljenja i maštovitosti. Čipka je nekada krasila crkveno ruho te se darivala kao zavjetni dar, a danas je obavezan predmet u domu svakog Pažanina. Osim kao ukras, čipka je često motiv u literarnim i likovnim radovima umjetnika koji su na neki način povezani s otokom Pagom.⁴⁸

5.1.5. Elementi paške čipke

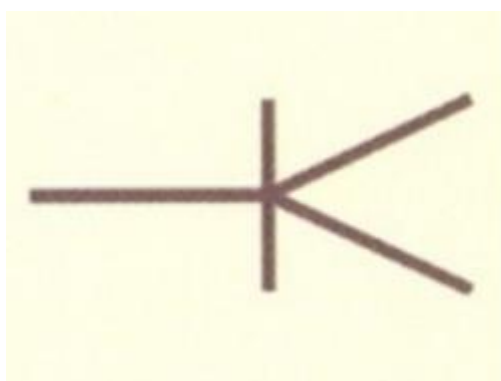
U prethodno poglavlju spomenuti su uzorci odnosno elementi od kojih se sastoji paška čipka. U ovom potpoglavljju biti će slikovno prikazani neki od tih elemenata kako bi se dobio bolji uvid u samu teoriju. Svaki od elemenata biti će i opisan.

Elementi paške čipke:⁴⁹

- Ščapi

= temeljni elementi koji povezuju kompletnu čipku te se po njima kasnije izvode ostali elementi.

Slika 9. Ščapi

Izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

⁴⁷ Paška čipka, *Izrada paške čipke* (izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/izrada-cipke.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.)

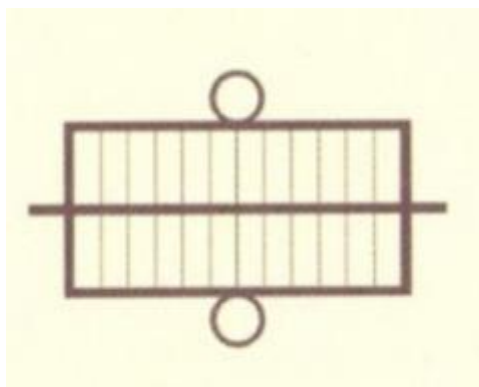
⁴⁸ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 56.-57.

⁴⁹ Paška čipka, *Jezik čipkarica* (izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.)

- Listac gusti

= duguljasti element, pravokutnog oblika koji je u potpunosti ispunjen koncem.

Slika 10. Listac gusti

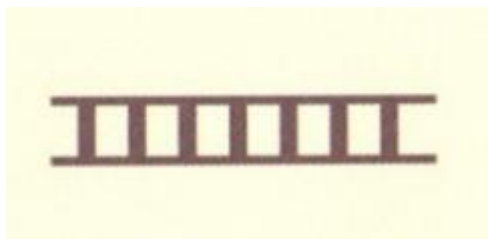

Izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

- Retki dindel

= element izveden na rupice, izgledom podsjeća na stazu.

Slika 11. Retki dindel

Izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

- Zupčić

= mali krugovi koji se našivaju na sve ostale elemente kao njihov završetak.

Slika 12. Zupčić

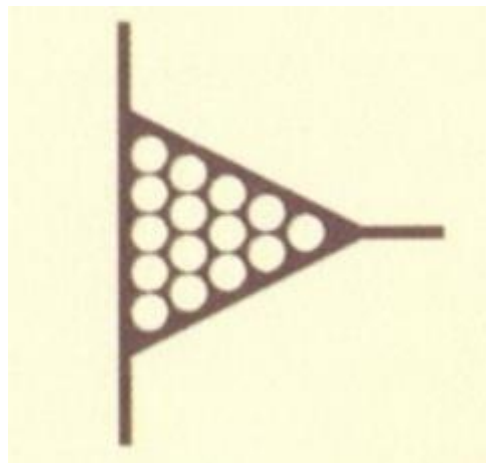

Izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

- Mendulica

= element trokutastog oblika ispunjen rupicama. Mendulica kao element može biti samo jedna, dvije spojene s donjom stranom ili tri koje su spojene na vrhovima.

Slika 13. Mendulica

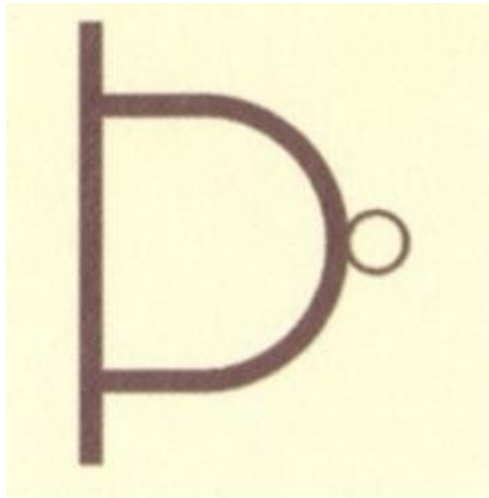

Izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

- Pekjica

= element koji se uglavnom šije na krajevima čipke, polukružnog je oblika sa zupčićem na vrhu.

Slika 14. Pekjica

Izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

Prikazani elementi samo su neki od brojnih koji se koriste u izradi paške čipke. Iako svaki od elemenata zasebno nije estetski pretjerano privlačan, kada se spoje u cjelinu čine prekrasna umjetnička djela. U nastavku je prikazan primjer paške čipke kao gotovog proizvoda (slika 15.).

Slika 15. Prikaz paške čipke kao gotovog proizvoda

Izvor: <https://pag.hr/index.php/gradska-uprava/novosti-aktualnosti/918-paka-ipka-na-festivalu-u-lepoglavi>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.

5.1.6. Paška čipka u svakodnevnoj upotrebi

U prošlosti se čipka upotrebljavala u velikoj mjeri, imala je više namjena i oblika te je bila gotovo svakodnevno korišten proizvod. Čipka je bila svojevrsni statusni simbol koji su si zbog njezine profinjenosti i cijene mogli priuštiti samo ljudi više klase ili pak žene koje su je znale same napraviti. Kako su godine prolazile i vremena se mijenjala, korištenje čipke u svakodnevnom životu postajalo je sve rjeđe. Usprkos tome, na području Paga čipka je i dalje često korišten ukras na odjeći i drugim tkaninama. U ovom potpoglavlju bit će navedeni i opisani neki svakodnevni proizvodi koje i dalje krase paška čipka.

Jedan od najčešćih oblika paške čipke koji se može pronaći je ukras na stolu ili zidu. Postoje različite dimenzije i oblici, na stolove se uglavnom stavljaju čipke napravljene oblikom najbližijem obliku stola. Takve se čipke i dalje mogu naći u kućanstvima diljem Hrvatske, pogotovo kod osoba starije životne dobi. Čipke na zidu također su raznih oblika i motiva. Čipka se stavlja na podlogu od kartona ili drugog tvrdog materijala koji sprječava njezino klizanje. Podloge su uglavnom tamnije boje kako bi

sama čipka došla do izražaja, a na zid se stavlja uokvireno u okvire zlatne ili srebrne boje, kako bi se dodatno istaknula njezina profinjenost.⁵⁰

Osim na stolu i zidu, paška se čipka može naći i na narodnoj nošnji. Čipka se na nošnji nalazila na košuljama uz prsni otvor, uzdužno od struka do vrata; na rubovima košulje oko vrata te na rubovima rukava. Također, važan dio tradicionalne narodne nošnje je pokrivalo za glavu, trokutastog je oblika čiji su rubovi ukrašeni čipkom. Paška je narodna nošnja poznata diljem Europe, a njezini dijelovi ukrašeni čipkom nazale se na listi zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske nastalim u gradu Pagu te oni nose oznaku "izvorno hrvatsko".⁵¹

Zanimljivo je da se paška čipka može pronaći i na obući. Cipele s dijelovima ukrašenim čipkom ili u cijelosti od čipke nekada su se izrađivale na bečkom dvoru. Takve cipele nosile su se isključivo u svečanim prigodama, često su ih nosile mladenke na vjenčanjima. Danas se uglavnom izrađuju dječje cipelice ukrašene čipkom koje djeca nose na krštenjima, a često se mogu pronaći i sandale s ukrasima od čipke koje žene naručuju za svečane prigode.⁵² U nastavku se nalazi fotografija s prikazom dječjih cipelica ukrašenih čipkom (slika 16.).

Slika 16. Dječje cipelice ukrašene čipkom

Izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/na-obuci.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.

⁵⁰ Paška čipka, *Čipka na zidu i stolu* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/na-zidu-i-stolu.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)

⁵¹ Paška čipka, *Čipka na nošnji* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/na-narodnoj-nosnji.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)

⁵² Paška čipka, *Čipka na obući* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/na-obuci.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)

Paška čipka gotovo se uvijek može vidjeti u crkvi, gdje je neizostavan dio crkvenog ruha. Oltari u crkvi prekrivani su čipkom različitih motiva, uključujući, naravno, one kršćanske. Čipka je također dio svečanog ruha župnika, ali i ukras na stolu na kojemu se nalazi hostija.⁵³ U nastavku je prikazan primjer oltara ukrašenog čipkom (slika 17.).

Slika 17. Oltar ukrašen čipkom

Izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/u-crkvi.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.

Osim na spomenutim predmetima, čipku u svakodnevnom životu možemo naći kao ukras na ženskoj odjeći, na krevetnini; jastučnicama i plahtama, na zavjesama te na mnogim drugim predmetima na kojima se uglavnom nalazi kao dodatak, odnosno ukras. S obzirom na korištenje predmeta s čipkom u svakodnevnom životu, nastavlja se tradicija čipke i čipkarstva te se ono spašava od zaborava.

5.2. Lepoglavska čipka

Lepoglavska čipka umjetnost je i kultura koju su stvorili pavlini. Početci izrade čipke isključivo su vezani uz pavlinski samostan koji je u ono vrijeme bio izvor kulturnog života i napretka. Zatim su lepoglavske žene nastavile tradiciju koja postoji i danas te se i dalje prenosi s generacije na generaciju. U ovom poglavlju najprije će biti rečeno nešto o samome gradu Lepoglavi, zatim će se detaljnije proučiti povijest lepoglavskog čipkarstva i tehnike izrade lepoglavske čipke. Na kraju, u zadnjem potpoglavlju, bit će

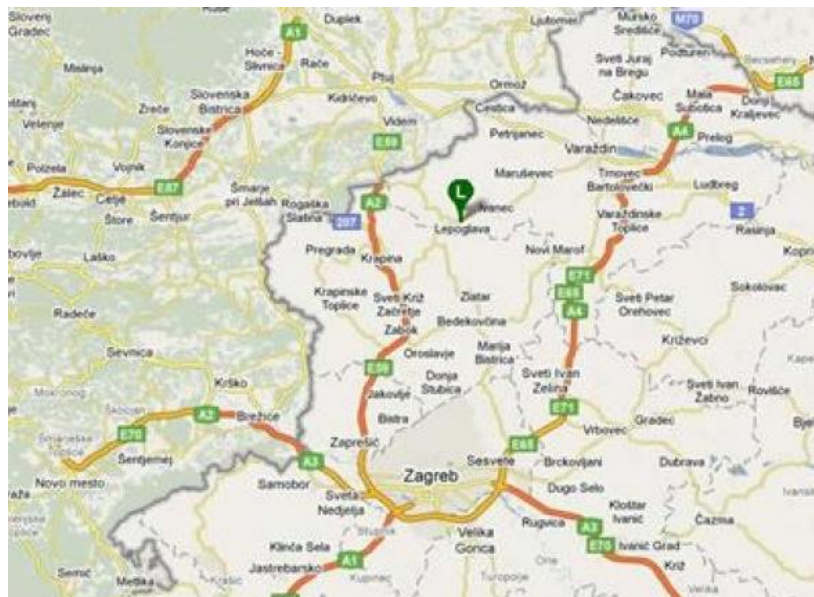
⁵³ Paška čipka, *Čipka u crkvi* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/u-crkvi.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)

spomenute i opisane organizacije koje se bave promocijom i očuvanjem tradicije lepoglavskog čipkarstva.

5.2.1. Gradić Lepoglava kao turistička destinacija

Lepoglava je gradić u Hrvatskome zagorju, od Varaždina je udaljen 29 kilometara. Grad se nalazi u dolini rijeke Bednje, na 246 m apsolutne visine. Karakterizira ga povoljan geografski položaj s obzirom na to da se nalazi u blizini dviju trasa europskih autocesta (Zagreb-Graz i Zagreb-Budimpešta), blizu Slovenije, ali i važnih gradskih središta sjeverozapadne Hrvatske.⁵⁴ U nastavku slijedi prikaz gradića Lepoglave na karti (slika 18.).

Slika 18. Grad Lepoglava na karti

Izvor: <http://www.lepoglava.hr/sadrzaj/pregled/geografski-položaj/1520?c=109>, pristupljeno: 15. veljače 2021.

Gradić Lepoglava jedno je od najstarijih mjesta u Hrvatskoj, a poznata je po znanosti, umjetnosti i kulturi za čije su promicanje zaslužni pavlini. Pavlini su u Lepoglavi 1503. osnovali prvu hrvatsku gimnaziju, zatim 1656. filozofski fakultet, a nakon toga i prvo

⁵⁴ Lepoglava, *Geografski položaj* (izvor: <https://www.lepoglava.hr/sadrzaj/pregled/geografski-položaj/1520>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)

hrvatsko sveučilište. Danas je Lepoglava prepoznatljiva po brojnim baroknim crkvama, samostanu, geološkom spomeniku prirode "Gaveznic-Kameni Vrh"; nalazištu poludragog kamena ahata te, naravno, po lepoglavskom čipkarstvu. Osim navedenog, Lepoglava je prepoznatljiva i po lepoglavskoj kaznionici, najstarijem hrvatskom zatvoru.⁵⁵ Što se tiče gospodarstva, dio stanovništva bavi se tradicionalnom keramičarskom proizvodnjom, košaraštvom, proizvodnjom proizvoda od slame te lepoglavskom čipkom. Nadalje, što se tiče turizma, Lepoglava je poželjna destinacija u unutrašnjosti Hrvatske zahvaljujući brojnim manifestacijama, etno kućama, bogatoj gastronomskoj ponudi te zanimljivim rekreacijskim sadržajima poput paraglidinga, planinarstva, brdskog biciklizma i dr.⁵⁶

5.2.2. Povijest lepoglavskog čipkarstva

Vjeruje se da su umijeće čipkarstva u Lepoglavu donijeli pavlini iz Nizozemske, Flandrije ili Njemačke, najvećih centara proizvodnje klepane čipke. Pavlini samostan u Lepoglavi je utemeljen 1399. te se to razdoblje smatra i razdobljem početka čipkarstva na tom području. Također se smatra da su pavlini na početku proizvodili čipku isključivo za potrebe crkve, odnosno za ukrašavanje crkvenog ruha.⁵⁷ Umijeće izrade čipke tijekom godina postalo je prihvaćeno i od strane lokalnog stanovništva te je zabilježeno kako su krajem 19. stoljeća čipku izrađivale pastirice i seljanke. Predmeti koje su izrađivale bili su uglavnom čipkaste vrpce koje su se prišivale uz rub tradicijske platnene odjeće. Svoje proizvode čipkarice su kasnije prodavale na sajmovima ili ih razmjenjivale za namirnice i stvari potrebne za kućanstvo. Prvi pisani dokaz o postojanju čipkarstva na području Lepoglave pronađen je u časopisu *Vijenac* iz 1878. Značajna ličnost hrvatske povijesti, Izidor Kršnjavi, napisao je tekst u kojem naglašava kako bi se čipkarstvo trebalo osuvremeniti uvođenjem školovanja za to umijeće. Njegovom zaslugom pokrenut je čipkarski tečaj u Lepoglavi 1892. te traje do 1990. Tečaj se vodio prema nastavnom programu iz Idrije, u prethodnim poglavljima

⁵⁵ Varaždinska županija, *Upoznajte Lepoglavu* (izvor: <http://www.varazdinska-zupanija.hr/%C5%BEupanija/galerije-foto/video/galerije/upoznajte-lepoglavu/>), pristupljeno: 15. veljače 2021.)

⁵⁶ Lepoglava, *Turistička zajednica Grada Lepoglave* (izvor: <https://www.lepoglava.hr/sadrzaj/pregled/turisticka-zajednica-grada-lepoglave/1667>), pristupljeno: 15. veljače 2021.

⁵⁷ Sitta, S. (2019.): *Čarolija čipke*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 16.

spomenutog centra čipkarstva u Sloveniji. Sljedeći organizirani tečaj pokrenut je 1930. od strane Komore za trgovinu, obrt i industriju iz Zagreba, pod vodstvom učiteljica Ivanke Spetić i Danice Brösller.⁵⁸ Od 1936. u Lepoglavi djeluje *Banovinska čipkarska škola* u kojoj izrada čipke na batiće dobiva "novi sjaj", naime, počinju se izrađivati modni detalji, čipka po metraži, podlošci i sl. Za to je zaslužna ranije spomenuta učiteljica čipkarstva Danica Brösller, ona je u školski program uvela karakteristike poznatih europskih čipki, ali zajedno s njima miješala je i elemente ukrasa s područja cijele Hrvatske. Upravo zbog zanimljivih uzoraka i karakteristika koje je uvela, lepoglavska čipka postaje prepoznatljiva i drugačija od ostalih europskih čipki na batiće. Za svoje je radove Danica Brösller osvojila mnoge međunarodne nagrade. No usprkos uspješnosti čipkarske škole, ona tijekom Drugog svjetskog rata prestaje s radom. Čipka se proizvodi sve manje i rjeđe, no zanat izrade nikada na zamire. Tradicija se nastavila prenositi s generacije na generaciju te je tako umijeće izrade čipke spašeno od zaborava. Nadalje, 1950.-ih godina pokreće se nastava izrade čipke u osnovnoj školi "Ante Starčević" u kojoj se polaznike uči svim osnovama izrade. Dok početnici pohađaju nastavu u školi, odrasle iskusne čipkarice okupljene su u *Čipkarskom društvu Danice Brösller*, o kojem će nešto više biti rečeno u jednom od sljedećih poglavlja. U Lepoglavi se svake godine, počevši od 1997., održava međunarodni Festival čipke koji promovira lepoglavsko čipkarstvo, ali i ostale čipke s područja Hrvatske.⁵⁹

5.2.3. Tehnika izrade lepoglavske čipke

Lepoglavska čipka izrađuje se tehnikom izrade čipke na batiće. Za temeljne tehnološke značajke lepoglavske čipke kakvu poznajemo danas zaslužna je Danica Brösller. Njezine ideje i zamisli pažljivo su slušale i upijale lepoglavske čipkarice koje su sve što su naučile pretočile u gotov proizvod.⁶⁰ Osnovni alat za izradu čipke na batiće su *dedeki* i *bateki* i svakako neizostavni konac. Dedek je tvrdi valjkasti jastuk koji se stavlja u pletenu košaricu, dok su bateki drveni batići s namotanom niti konca

⁵⁸ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 75.-76.

⁵⁹ Ibid., str. 78.-81.

⁶⁰ Zadruga Lepoglavske čipke, *Povijest čipke* (izvor: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/o-lepoglavskoj-cipki/>, pristupljeno: 16. veljače 2021.)

za pletenje. U nastavku su prikazani dedek i bateki, alat za izradu čipke na batiće (slika 19.).

Slika 19. Alat za izradu čipke na batiće

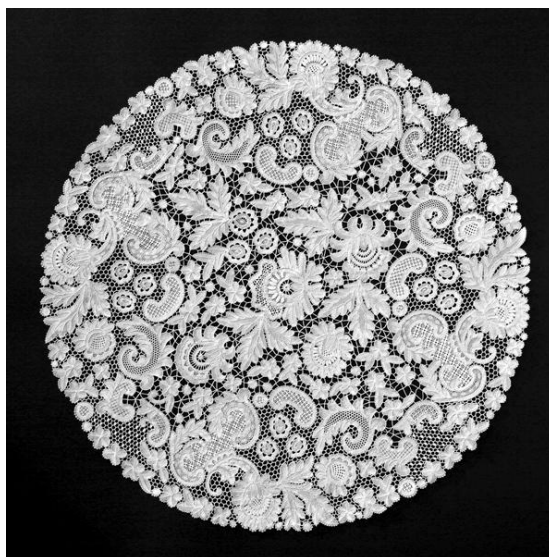
Izvor: <https://pilgrimagevarazdincounty.com/lepoglavska-cipka/>, pristupljeno: 16. veljače 2021.

Čipka se uvijek izrađuje s parnim brojem batića kojima se konac prepliće te se tako stvaraju širi i užji prepleti. Ti prepleti pričvršćuju se za jastuk pomoću pribadača te se tako stvaraju određeni motivi. Čipka također može biti i različite gustoće, što se postiže jačim ili slabijim stezanjem niti prilikom preplitanja.⁶¹ Konac koji se koristi za izradu lepoglavske čipke može biti laneni ili pamučni u bijeloj i bež boji. Najčešće korišteni biljni motivi su pužić, tulipan, ruža, hrastov list, ružin list, cvjetić s listićem, žir, loza, djetelina i dr., a od životinjskih motiva najčešći su lav, leptir, ptica, orao i purek. Motivi na čipki međusobno su povezani mrežastom podlogom koja, ovisno o željama čipkarice, može imati veća ili manja, kružna ili duguljasta okanca (rupice).⁶² U nastavku je prikazan primjer lepoglavske čipke kao gotovog proizvoda (slika 20.).

⁶¹ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 82.

⁶² Zadruga Lepoglavske čipke, *Povijest čipke* (izvor: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/o-lepoglavskoj-cipki/>, pristupljeno: 16. veljače 2021.)

Slika 20. Primjer lepoglavske čipke

Izvor: <https://croatia.hr/hr-HR/Odredista/Mjesto/Lepoglava?ZHNCNDMzLHBcNw%3D%3D>,
pristupljeno: 16. veljače 2021.

U Lepoglavi je čipka na neki način simbol života koji se koristio u svim prigodama. Tek rođenoj ženskoj djeci na poklon se darivao drveni batić koji je simbolizirao njezinu budućnost čipkarice. Zvuk batića pri izradi čipke često je služio kao dječja uspavanka. Žene su svakodnevno međusobno razmjenjivale ideje, nacрте i uzorke. Čipka se darivala i kao zavjetni dar te je krasila crkveni tekstil. Lepoglavska čipka smatrala se određenim simbolom života jer je na neki način pratila čovjeka od njegova rođenja pa sve do smrti.⁶³

5.2.4. Promocija i očuvanje lepoglavske čipke

U svrhu očuvanja i promocije lepoglavske čipke djeluje nekoliko organizacija. One svojim postojanjem nastoje upoznati javnost s umijećem izrade čipke i potaknuti mlade osobe na učenje njezine izrade, time prvenstveno žele spriječiti zaboravljanje ove tradicije, ali je i očuvati te promovirati.

⁶³ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 83.

Prva organizacija je Čipkarsko društvo "Danica Brösler", osnovano je 1998. s ciljem promocije i očuvanja lepoglavskog čipkarstva. Društvo sudjeluje u promociji i manifestacijama vezanim uz čipku u Hrvatskoj, ali i u inozemstvu.⁶⁴ Trenutno broje 20-ak aktivnih članica, djevojaka od 16 godina pa sve do starijih generacija i članica od preko 80 godina. Članice dnevno provode i do nekoliko sati izrađujući čipku. Čipka se posljednjih godina izrađuje u većoj količini nego inače, pretežito iz razloga upisa čipkarstva na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine. Izrađuje se čipka u različitim oblicima i s različitim motivima, a najviše se izrađuje posteljina, rupčići, salvete, stolnjaci i sl. Posljednjih nekoliko godina čipkarice su počele proizvoditi i nakit od čipke koji se smatra zanimljivim novitetom u svijetu čipkarstva.⁶⁵ U nastavku je prikazan primjer nakita od čipke izrađen od strane lepoglavskih čipkarica (slika 21.).

Slika 21. Nakit od lepoglavske čipke

Izvor: <https://prigorski.hr/foto-lepoglavska-cipka-tradicija-duga-vise-od-600-godina-puno-zena-u-podravini-izrađuje-ovu-cipku/>, pristupljeno: 17. veljače 2021.

Društvo čipkarica svake godine sudjeluje na raznim festivalima, a za svoj su rad primile mnoga priznanja i nagrade. Također surađuju s idrijskim čipkaricama, Europskim domom te su članice OIDFA-e (Međunarodne organizacije čipke).⁶⁶

Osim navedenog čipkarskog društva, na području Lepoglave djeluje još jedna organizacija koja se pomalo razlikuje od ove prve, zato što je to dječja čipkarska grupa.

⁶⁴ Dubovečak, V. (2012.): *Čipkarsko društvo "Danica Brösler"*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 19.

⁶⁵ Prigorski.hr, *Lepoglavska čipka, tradicija duga više od 600 godina* (izvor: <https://prigorski.hr/foto-lepoglavska-cipka-tradicija-duga-vise-od-600-godina-puno-zena-u-podravini-izrađuje-ovu-cipku/>, pristupljeno: 17. veljače 2021.)

⁶⁶ Dubovečak, V. (2012.): *Čipkarsko društvo "Danica Brösler"*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 19.

Naime, u osnovnoj školi Ante Starčevića djeluje učenička zadruga "Stežica" koja se sastoji od pet odjeljaka: voćarska, cvjećarska, ekološka, MAK (izrađivanje čestitki i slika) te čipkarska. Od svih pet najuspješnija je čipkarska grupa pod nazivom "Dubravka" koja djeluje još od 1980. Grupa je naziv dobila po čipki okruglog oblika s cvjetnim motivom ruže koji se često izrađuje u Lepoglavi.⁶⁷ Čipkarsku grupu pohađaju učenice od 2. do 8. razreda koje tjedno rade do tri školska sata, gdje izrađuju čipku za osobnu upotrebu, ali i za prodaju. Novcem od prodaje čipke i čipkarskih proizvoda kupuju se novi materijali za rad. Male čipkarice često nastupaju na mnogim lokalnim, državnim te regionalnim natjecanjima na kojima nerijetko osvajaju nagrade za svoj rad.⁶⁸ Prenošenjem znanja i vještina izrade lepoglavske čipke na najmlađe generacije pozitivno utječe na očuvanje tradicije čipkarstva na ovom području.

U Lepoglavi postoji i Zadruga lepoglavske čipke koja se bavi proizvodnjom, prodajom i promocijom čipke. Zadruga je osnovana 2003. od strane čipkarica te broji čak 70-ak članica. Zanimljivost ove zadruge je ta što čipkarice proizvode čipku isključivo po nacrtima Danice Brössler. Objavile su i Katalog lepoglavske čipke koji se sastoji od 46 uzoraka, svih prema nacrtima Danice Brössler. U prostoru Zadruge izložena je prodajna izložba čipke koja se svakodnevno može razgledati. Članice često priređuju izložbe i radionice čipke, uključuju se u razne projekte izrade predmeta od čipke kao npr. projekt izrade čipkane haljine modnog kreatora Borisa Pavlina te aktivno sudjeluju na izložbama u Hrvatskoj i u mnogim drugim europskim zemljama.⁶⁹

Postojanje ovakvih organizacija koje promiču očuvanje čipke i čipkarstva vrlo je važno za budućnost ovakvih umijeća koja vrlo lako mogu biti zaboravljena. Poticanje stanovništva, osobito mladih, na učenje vještine izrade čipke osigurava budućnost ove tradicije.

5.3. Hvarska čipka od agave

⁶⁷ Ciglar D. (ur.) (2019.), *Osnovna škola Ante Starčevića Lepoglava, Učenička zadruga "Stežica"*, 23. međunarodni festival čipke, Udruga Ekomuzej Lepoglava, Lepoglava, str. 34.

⁶⁸ Bajsić, D. (2011.), *Čipkarska grupa "Dubravka"*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 51.

⁶⁹ Šoštarić, K. (2011.), *Zadruga lepoglavske čipke*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 53.

Čipka s otoka Hvara znatno se razlikuje od svih ostalih vrsta čipki s područja Hrvatske upravo zbog materijala od kojeg se izrađuje. Dok se sve ostale čipke izrađuju od konca, hvarska se čipka izrađuje se od bijelih niti koje se izvlače iz svježeg lišća agave. Postoji još nešto po čemu se hvarska čipka razlikuje od drugih. U ostatku Hrvatske lokalno je stanovništvo zaslužno za opstanak čipkarstva prenošenjem tradicije s koljena na koljeno, no na Hvaru čipku proizvode isključivo benediktinke u samostanu, a želja im je da to tako i ostane. U ovom poglavlju bit će rečeno nešto o otoku Hvaru kao turističkoj destinaciji, zatim će se detaljnije obraditi povijest hvarske čipke, tehnika njezine izrade i na kraju biljka agava kao ključna stavka u proizvodnji ove čipke.

5.3.1. Hvar kao turistička destinacija

Otok Hvar nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj županiji, pripada grupi srednjodalmatinskih otoka. Četvrti je hrvatski otok po veličini s površinom od 299,7 km². Nalazi se između otoka Brača, Visa i Korčule, poluotoka Pelješca i kopna, od obale je udaljen 4 kilometra.⁷⁰ U nastavku slijedi prikaz otoka Hvara na karti (slika 22.).

Slika 22. Otok Hvar na karti

Izvor: http://krstarenje.biz/tura_split_vis.html, pristupljeno: 17. veljače 2021.

⁷⁰ Leksikografski zavod Miroslava Krleža, Hvar (izvor: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26772>, pristupljeno: 17. veljače 2021.)

Klima je mediteranska s blagim zimama i ugodnim toplim ljetima. Otok Hvar glasi kao najsunčanije mjesto u Hrvatskoj, s prosječno 2.715 sunčanih sati godišnje. Što se tiče vegetacije, prevladavaju borovi i zimzeleni hrast te ostalo mediteransko bilje. Gospodarstvo se temelji na turizmu, ribarstvu i poljoprivredi. Hvarani su poznati po proizvodnji lavande, ružmarina, maslina i vina.⁷¹ Otok Hvar bogat je kulturnom baštinom, neke od najznačajnijih znamenitosti su: hvarsko povijesno kazalište, Arsenal, hvarska loža, Knežev dvor, srednjovjekovne gradske zidine, brojne crkve i dr.⁷² Što se tiče turizma, najunosnije gospodarske grane otoka, Hvar svake godine privlači veliki broj uglavnom inozemnih, ali i domaćih turista. Turiste privlače prekrasne plaže, čisto more, bogata gastronomija, velika ponuda smještajnih objekata te ljubaznost i pristupačnost lokalnog stanovništva.

5.3.2. Povijest hvarske čipke

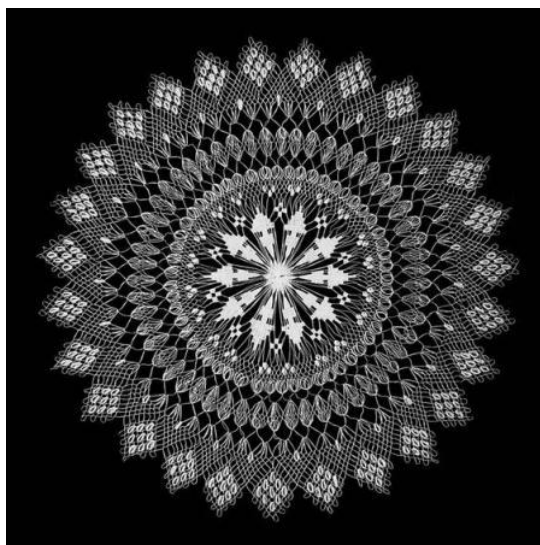
Čipka od agave koja se proizvodi na Hvaru najmlađa je od svih tradicija čipkarstva na području Hrvatske. Izrada čipke na Hvaru započela je u benediktinskom samostanu polovicom 19. stoljeća, iako ne postoje nikakvi pisani dokazi koji to mogu potvrditi. Jedini dokazi o postojanju čipke na tom području tada su vrlo stari primjerci čipke koji se čuvaju u muzeju. Početkom 19. stoljeća na Hvaru počinje podučavanje izrade čipke u sklopu samostana, osim čipke od agave izrađivala se i čipka od konca, no ta tradicija nije zaživjela i ostala do danas. Čipka od agave nastala je upravo na Hvaru i opstala do danas. Smatra se kako je ideja o izrađivanju čipke od agavinih listova nastala zato što se na Hvaru prerađivala agava od koje su se proizvodila vlakna za konope i ribarske mreže te se tako došlo do ideje za pokušaj izrade čipke. Kao što je prethodno spomenuto, čipku od agave izrađuju isključivo benediktinke te je njihova želja da tradicija i ostane samo unutar njihovog reda. Zanimljivost je i ta da se čipka izrađuje bez predložaka ili nacрта te je tako svaki primjerak unikatan i drugačiji.⁷³ U nastavku slijedi prikaz hvarske čipke (slika 23.).

⁷¹ Poslovni turizam, *Hvar* (izvor: <https://www.poslovniturizam.com/destinacije/hvar/37/>, pristupljeno: 17. veljače 2021.)

⁷² Grad Hvar, *Hvarska baština* (izvor: <http://www.hvar.hr/portal/hvarska-bastina/>, pristupljeno: 17. veljače 2021.)

⁷³ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 99.-100.

Slika 23. Prikaz hvarske čipke

Izvor: <https://kamenjar.com/hrvatska-kulturna-bastina-cipkarstva/>, pristupljeno: 19. veljače 2021.

5.3.3. Tehnika izrade hvarske čipke

Kao što je već spomenuto, hvarska čipka izrađuje se od niti agave, a te niti dobivaju se iz svježih listova agave ubranih u određeno doba godine. Niti su prilično tanke, imaju određenu dužinu i bijele su boje. Što se tiče tehnike izrade čipke, razlikuje se tri, to su tenerifa, tenerifa s mreškanjem i vezenje na mreži. *Tenerifa se radi na takav način da se na čvrstom kartonu najprije načini podloga u obliku zrakaste mreže, zatim se jednom niti, uvedenom u iglu za šivanje, oko niti podloge isprepliću različiti geometrijski motivi. Kod tenerife s mreškanjem i mreškanja u krug posebnom iglom nit se prebacuje preko okruglog štapića i dobivaju se redovi malih duguljastih okanaca. Nizanjem okanaca kružno se nastavlja plesti željeni podložak unaokolo sredine izrađene tehnikom tenerife. Treći način izrade je vezenje iglom na prethodno izrađenoj mreži, malih kvadratnih otvora, napetoj na posebnom okviru.*⁷⁴ Tehnike izrade nose naziv tenerifa jer je prema predaji ova vrsta čipke donesena s Kanarskog otočja, točnije otoka Tenerife.

O čipki od agave ne zna se toliko puno koliko o ostalim čipkama zbog zatvorenosti tradicije unutar reda benediktinki. Poznato je kako se svaka nova redovnica obavezno

⁷⁴ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 103.

podučava izradi čipke kako tradicija ne bi prestala. Iako njihova čipka nije u tolikoj mjeri istražena i promovirana, to ne umanjuje njezinu vrijednost. Važan je dio identiteta otoka Hvara i kulturne baštine Republike Hrvatske.

5.3.4. Agava

Agava je suptropska biljka mesnatih listova s bodljikama, u povijesti se sadila podno tvrđava u obrambene svrhe, naime, svojim je debelim listovima i bodljikama onemogućava pristup protivnicima. Smatra se kako je na naša područja uvezena u 19. stoljeću, a koristila se u obrambene svrhe i na otoku Hvaru. Jedna od zanimljivosti ove biljke je ta da cvate samo jednom u sto godina, nakon čega vene. Zbog svoje čvrstoće i izdržljivosti, niti agave se koriste u različite svrhe diljem svijeta. Tako se, primjerice, u Maroku od agave izrađuju tepisi, u Meksiku se od niti izrađuju tradicionalni plaševi, a od listova alkoholno piće tequila.⁷⁵ U nastavku slijedi fotografija koja prikazuje biljku agavu (slika 24.).

Slika 24. Biljka agave

Izvor: <https://www.vrtlarica.hr/sadnja-uzgoj-agava/>, pristupljeno: 19. veljače 2021.

Korištenje agavinih niti za proizvodnju čipke na Hvaru prvi put se spominje u literaturi 1987. te u tekstu iz 1906. u kojemu se navodi kako se čipka na Hvaru izrađuje od aloinih vlakana. Prerada agavinih listova vrlo je zahtjevan i dugotrajan posao koji je

⁷⁵ Kolumbić, M. i dr. (2017.): *Prilozi povijesti otoka Hvara XIII.*, Muzej hvarske baštine, Hvar, str. 202.

naporan počevši od samog branja, zatim čišćenja, pranja i sušenja. Krajnji cilj obrade dobivanje je sjajnih i bijelih niti za daljnju upotrebu. Niti nisu sve jednake, različitih su debljina, dužina i čvrstoće te je potrebno izabrati niti istih karakteristika kako bi čipka bila ujednačena. Što se tiče čuvanja samih niti, ostavljaju se skupljene u svežnjice "matase", iz kojih se kasnije izvlače niti za šivanje čipke. Poznata je činjenica da su niti agave posljednjih godina sve lošije kvalitete, ne zna se iz kojeg razloga, no tada je proizvodnja čipke još zahtjevnija s obzirom na lomljivost i tankost samih niti. Što se tiče čipke kao gotovog proizvoda, ona se ne smije prati ni peglati, a također se mora izbjegavati močenje jer ono rezultira gužvanjem proizvoda. Čipka od agave koristi se isključivo kao dekorativni predmet koji se čuva uokviren ispod stakla.⁷⁶

Iako nema poznatih udruga i organizacija koje se bave promocijom hvarske čipke od agave, ona je poznata diljem svijeta upravo zbog svoje autentičnosti i različitosti od ostalih čipki.

5.4. Ostale vrste čipke u Hrvatskoj

Paško, lepoglavsko i hvarsko čipkarstvo obrađeni u prethodnim poglavljima najpoznatiji su, no na području Hrvatske postoji još nekoliko vrsta čipke. Te se čipke također ističu svojom kvalitetom i raznolikošću, iako nisu tu toj mjeri promovirane i prepoznate u svijetu. U ovom poglavlju obradit će se svetomarska čipka, primoštenska čipka, sunčana čipka – motiv i čunčana čipka.

5.4.1. Svetomarska čipka

Svetomarska čipka je čipka koja se izrađuje u selima na području Međimurja, najviše u donjomeđimurskom selu Sveta Marija, po kojemu je čipka dobila i ime. Svetomarska čipka je čipka na batiće, a osim u Međimurju ova čipka može se naći i u Podravini, Moslavini i na području grada Bjelovara. Glavni proizvod koji se izrađuje od svetomarske čipke su trake koje se koriste za ukras tzv. *pokulica*, pokrivala za glavu narodnih nošnji koje su nosile udane žene. Što se tiče tehnike izrade, čipka se izrađuje na valjkastom jastuku koji se nalazi u pletenoj košari, za izradu se koristi pamučni bijeli

⁷⁶ Ibid., str. 204.

konac i mali broj batića (bateka).⁷⁷ Motivi koji se koriste u izradi ove čipke uglavnom su oni koji se mogu vidjeti u okruženju, kao npr. jagnješće, lastavička, grozdek i sl. Tradicija svetomarske čipke prenosi se s generacije na generaciju, a čipka se izrađivala uglavnom u zimskim mjesecima kada nije bilo poljoprivrednih radova. Čipkarski radovi često su služili kao dodatan izvor zarade kućanstvima, dok su mladim djevojkama služili kao miraz.⁷⁸

Do prestanka izrađivanja čipke dolazi prije Drugog svjetskog rata, glavni razlog tomu je prestanak nošenja narodnih nošnji. No usprkos tomu, tradicija nije nestala već je obnovljena 1995. kada je gospođa Nada Mance slučajno saznala kako se u Svetoj Mariji nekada izrađivala čipka na batiće, ona je samovoljno istraživala i savladala tehniku njezine izrade. Danas se ona, zajedno s drugim ženama s tog područja, bavi izrađivanjem replika svetomarske čipke.⁷⁹ Na njezinu inicijativu organizirana je i obuka čipkarica kroz koju je više od 50 žena naučilo izrađivati čipku. Osim pokulica, izrađuje se i čipka kao detalj modne odjeće, ali i kao suvenir. Svoje radove čipkarice izlažu na raznim festivalima i izložbama, čime promoviraju obnovljenu tradiciju čipkarstva u svome kraju.⁸⁰

5.4.2. Primoštenska čipka

Primoštenska čipka je, kao što i sam naziv govori, čipka koje se izrađuje na području Primoštena i okolnih područja. Primoštenska čipka je čipka na iglu. Dokaz o postojanju čipke na ovim područjima pronađen je u pisanim svjedočanstvima iz 1550., gdje se spominje ženska pletena košulja s vrpcama i čipkom na rukavima. Ta košulja naziva se *opleko* i ona se do danas zadržala kao odjevni predmet tradicionalne narodne nošnje. Ukras koji se nalazi na košulji duž prsnog otvora i rubova rukava napravljen je u tehnici prvotne retičele, koristeći iglu i bijeli pamučni konac.⁸¹

Jedna od zanimljivosti je ta da je primoštenska čipka gotovo identična paškoj čipki, za što postoji nekoliko različitih razloga. Prvi razlog je taj što je na poticaj Natalije Bruck-Auffenberg, autorice djela "Dalmacija i njena umjetnost", u Primoštenu otvorena

⁷⁷ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 131.

⁷⁸ Sitta, S. (2019.): *Čarolija čipke*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 20.

⁷⁹ Ibid., str. 21.

⁸⁰ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 132.

⁸¹ Ibid., str. 137.

podružnica *Središnjeg čipkarskog tečaja* iz Beča. U podružnicu su stizali nacrti za izradu čipke izrađeni na osnovi elemenata paške čipke. Tehnika izrade čipke, ali i ornamentika, bili su jednaki kao kod izrade paške čipke, iako su nosili lokalne primoštenske nazive. Još jedan od razloga sličnosti primoštenske čipke paškoj čipki je taj što su tečajeve i radionice čipkarstva vodile učiteljice koje su podrijetlom ili naobrazbom o čipkarstvu vezane uz Pag.

Primoštenska čipka prvu polovicu 20. stoljeća izrađivala se isključivo za prodaju, ali je nakon Drugog svjetskog rata proizvodnja prekinuta, a izrada čipke nastavila se ponegdje samo za vlastite potrebe. Godine 2001. otvoren je Odjel za rukotvorstvo Ogranka Matice hrvatske koji okuplja žene s područja Primoštena i započinje se s revitalizacijom tradicije. Organiziraju se izložbe na kojima se izlažu proizvodi izrađeni od čipke, čime se čipka promovira široj zajednici.⁸²

5.4.3. Sunčana čipka - motiv

Sunčana čipka – motiv je čipka koja se izrađuje u selima oko Slavenskog Broda, posebice u Sikirevcima. Ova čipka spada u kategoriju šivane čipke. Na broskom području nazivaju je "motivi", izradu sunčane čipke nazivaju "motivati", a žena koja se bavi njezinom izradom naziva se "motivalja". Čipka se koristi za ukrašavanje narodne nošnje i za izradu stolnjaka, krevetnine, tabletića i sl. Motivi se izrađuju na drvenim okvirima, nazivaju se koturići i kolešca i različitih su oblika, mogu biti ovalni, kvadratni, trokutasti i srcoliki. Zanimljivo je to što se sunčana čipka – motiv često kombinira s drugim tehnikama kao što je npr. heklanje ili šlingranje te se time dobivaju vrlo složeni i unikatni ukrasi.⁸³

Kako bi se očuvala i promovirala tradicija izrade sunčane čipke – motiv, 2008. osnovana je udruga "Sikirevački motivi". Udruga na raznim izložbama i festivalima diljem Hrvatske promovira svoj rad i tradiciju čipkarstva ovog područja. Zahvaljujući aktivnostima i zalaganju udruge, 2012. "Umijeće izrade sunčane čipke – motiv"

⁸² Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str.138.

⁸³ Sitta, S. (2019.): *Čarolija čipke*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 22.

proglašeno je nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske od strane Ministarstva kulture.⁸⁴

5.4.4. Čunčana čipka

Čunčana čipka izrađuje se u Križevcima, to je vrsta čipka koja se sastoji od niza očica i čvorića. Izrađuje se koristeći mali čunak ili za složeniji uzorak dva čunka koji na jednoj strani imaju kukicu. Ne zna se točno podrijetlo ove čipke, neki izvori navode kako dolazi s Orijenta, dok drugi tvrde kako potječe iz Francuske. U Križevcima se čunčana čipka pojavila zahvaljujući gospođi Milici Jembrek koja je 80.-ih godina u jednom modnom časopisu pronašla upute za njezinu izradu. Čunčana čipka je dekorativna čipka koja se koristi uglavnom za ukrašavanje rubova, zavjesa, ovratnika i sl. Danas je interes za ovu čipku u Križevcima dosta velik te je njezina izrada postala dijelom kulturne baštine. Čipkarice aktivno sudjeluju na izložbama i festivalima, a cilj im je učiniti čunčanu čipku prepoznatljivim brendom Križevaca.⁸⁵

Na kraju ovog poglavlja može se zaključiti kako teritorij Republike Hrvatske obiluje različitim tradicijama čipkarstva koje uvelike obogaćuju kulturnu baštinu kako Hrvatske, tako i svakog mjesta u kojemu se izrađuju. Zanimljivo je kako na poprilično maloj površini države postoji toliko različitih tehnika i oblika čipkarstva koji se jedan od drugog više ili manje razlikuju. Iako je čipkarstvo starija tradicija, uspjelo se očuvati sve do danas, a zahvaljujući mnogobrojnim čipkaricama i organizacijama za očuvanje i promociju, održat će se i u budućnosti.

⁸⁴ Ibid., str. 23.

⁸⁵ Sitta, S. (2019.): *Čarolija čipke*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar, str. 24.-25.

6. VREDNOVANJE I OČUVANJE HRVATSKE ČIPKE

Čipka je značajan dio kulturne baštine i simbol lokalnog identiteta, stoga je potrebno posebnu pozornost pridati očuvanju tradicije izrade čipke na svim lokalitetima u Hrvatskoj. Ovo poglavlje sastoji se od dva potpoglavlja, prvo potpoglavlje odnosi se na vrednovanje čipkarstva u Hrvatskoj, odnosno zakone o zaštiti i revitalizaciji. U drugom potpoglavlju bit će obrađeni festivali i izložbe čipke koji se održavaju na godišnjoj razini i kojima je cilj promocija i očuvanje ove dugotrajne tradicije.

6.1. Vrednovanje hrvatske čipke

Vrednovanje se odnosi na utvrđivanje kvalitete određenog proizvoda, u ovom slučaju čipke na području Republike Hrvatske. Čipka je sastavni dio lokalnog identiteta i kulturne baštine i s obzirom na to potrebno je sačuvati tu tradiciju i prenijeti je na mlađe generacije. Vođeni tom idejom, vlada, ministarstva i lokalna zajednica rade na tome da se tradicija čipkarstva zaštiti i revitalizira.

Primjerci čipke u muzejima, samostanskim i crkvenim riznicama i privatnom vlasništvu zaštićeni su kao materijalna i nematerijalna etnografska baština ili kulturna baština Hrvatske, što je propisano Zakonom o zaštiti kulturnih dobara. Zatim, primjerci paške, lepoglavske i svetomarske čipke koji su izrađeni po standardima koje su propisali Komisija Hrvatske gospodarske komore i Zavod za intelektualno vlasništvo, imaju zaštitu geografskog podrijetla i nose znak "izvorno hrvatsko". Nadalje, na Listu nematerijalne kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske upisane su vještine izrade paške, hvarske, lepoglavske, primoštenske, svetomarske i sunčane čipke – motiv. Na kraju, najvažnije priznanje koje je hrvatska čipka dobila je upis na UNESCO-vu listu. Vještine izrade čipke na Pagu, Hvaru i u Lepoglavi su 2009. upisane na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva pod nazivom Čipkarstvo u Hrvatskoj. Čipkarstvo navedenih lokaliteta upisano je na UNESCO-vu listu zahvaljujući ispunjavanju svih zadanih kriterija, a to su izvornost, intenzitet očuvanja, kontinuitet tradicije, revitalizacija i osiguranje prijenosa vještine čipkarstva.⁸⁶ Ostali lokaliteti čipkarstva u Hrvatskoj koji nisu upisani na UNESCO-vu

⁸⁶ Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb, str. 143.-144.

listu nisu ni na koji način manje vrijedni od onih koji su upisani. Oni u trenutnu kandidature nisu ispunjavali sve zadane kriterije, no to ne znači da ih neće ispuniti u idućim godinama. Upravo iz tog razloga ne smije se zapostaviti tradicija čipkarstva na ostalim lokalitetima, već se moraju uložiti još veći naponi u procesima revitalizacije, promidžbe i zaštite.

S obzirom na navedene zakone i vrednovanja čipkarstva u Hrvatskoj, može se zaključiti kako je čipkarstvo vrlo važno i vrijedno rukotvorstvo koje je prepoznato diljem Republike Hrvatske, ali i u svijetu. Potrebno je i dalje raditi na revitalizaciji i očuvanju i, što je najvažnije, nastaviti s motivacijom lokalnog stanovništva za sudjelovanje u stvaranju ove tradicije jer je upravo lokalno stanovništvo zaslužno za njezino postojanje, ali i opstanak.

6.2. Festivali čipke

Festivali čipke jedni su od najvažnijih prezentatora čipkarstva jer na njima šira publika iz prve ruke može vidjeti i upoznati se s umijećem izrade, predmetima od čipke, ali i samim čipkaricama. U ovom poglavlju bit će opisani festivali čipke u Hrvatskoj, u Lepoglavi i na Pagu, ali i oni izvan granica Republike Hrvatske kao što su Dani čipkarstva u Bosni i Hercegovini te Festival čipke u slovenskoj Idriji.

6.2.1. Međunarodni festival čipke u Lepoglavi

Međunarodni festival čipke u Lepoglavi najveći je i najznačajniji čipkarski festival u Europi koji tu titulu nosi zahvaljujući bogatom sadržaju i kvaliteti organizacije. Festival se održava u Lepoglavi svake godine još od 1997. Prvih je godina festival bio skromna manifestacija koja je tijekom godina izrasla u ugledni godišnji događaj koji promovira ne samo lepoglavsko i hrvatsko, već i europsko čipkarstvo. Lepoglava za vrijeme trajanja festivala postaje mjesto okupljanja raznih domaćih i stranih stručnjaka za čipkarstvo, udruga i organizacija te samih čipkarica. Na njemu se isprepliću praktični i teoretski savjeti i promišljanja o čipki i, što je najvažnije, postiže se razmjena ideja i suživot među različitim kulturama. Na festivalu se svake godine predstavljaju radovi čipkarica i umjetnika iz raznih zemalja Europe. Zahvaljujući festivalu Lepoglava se

povezala s 27 gradova diljem svijeta, a lepoglavska čipka predstavljena je u čak 70 hrvatskih gradova i mjesta. Festival osim čipkarstva promovira i ostale rukotvorine kao što su vezenje, pletenje košarica, lončarstvo, razne običaje i sl. Važnost ovog festivala prikazuje i činjenica da su po uzoru na njega organizirani novi događaji vezani uz čipkarstvo - Paški festival čipke, Dani čipkarstva u Bosni i Hercegovini, ali i razne izložbe diljem Europe. Festival čipke u Lepoglavi traje tri dana, tijekom kojih se održavaju razne izložbe, radionice, predavanja, sajmovi i koncerti. Upravo zahvaljujući bogatom sadržaju, festival je postao važan čimbenik kulturne i turističke ponude Lepoglave. Što se tiče same organizacije festivala, sponzoriraju ga Grad Lepoglava, Varaždinska županija, ministarstva kulture, poljoprivrede i turizma Republike Hrvatske te hrvatski predsjednici, a važno je napomenuti i kako rad festivala aktivno prate Hrvatski i Pariški ured za UNESCO.⁸⁷

6.2.2. Međunarodni festival čipke na Pagu

Međunarodni festival čipke na Pagu prvi se puta održao 2010., a pokrenut je povodom uvrštavanja paške čipke na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine. Festival se sastoji od radionica i izložaba vezanih za čipku, na kojima se osim paške čipke predstavljaju i čipke ostalih europskih zemalja sudionica festivala. Sam festival upotpunjuju i brojna druga događanja poput koncerata, nastupa kulturno umjetničkih društva, modnih revija odjeće s dodatcima čipke i sl.⁸⁸ U sklopu programa festivala održava se i gastro sajam "Paška kužina", na kojem posjetitelji mogu kušati autohtone paške proizvode. Festival čipke na Pagu važan je dio turističke ponude grada Paga koji privlači veliki broj domaćih i stranih posjetitelja. Što se tiče organizacije samog festivala, organizatori su Grad Pag, Turistička Zajednica Grada Paga, Društvo paških čipkarica "Frane Budak", dok su pokrovitelji Erste banka, predsjednici Republike Hrvatske te Ministarstvo kulture i Ministarstvo turizma.⁸⁹

⁸⁷ Petrović Leš., T. (2016.), *Uvodna riječ*, 20. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe, str. 1.-2.

⁸⁸ Culturenet.hr, 1. međunarodni festival čipke – Pag 2010. (izvor: <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=32166>, pristupljeno: 3. ožujka 2021.)

⁸⁹ Grad Pag, *Novosti & aktualnosti* (izvor: <https://www.pag.hr/vjesti-a-novosti/1479-sveano-otvoren-6-meunardni-festival-ipke-pag.html>, pristupljeno: 3. ožujka 2021.)

6.2.3. Dani čipkarstva u Bosni i Hercegovini

S ciljem afirmacije i promicanja čipkarstva u Bosni i Hercegovini, udruga "Stećak" je 2013. organizirala Prve dane čipkarstva Bosne i Hercegovine u Tomislavgradu. O čipkarstvu u BiH zna se vrlo malo zato što nije bilo nikakvih stručnih istraživanja na tu temu, a i među stanovništvom se slabo promicalo. Čipka Bosne i Hercegovine prvi je put 2013. predstavljena na Lepoglavskom festivalu čipke te je u sklopu te suradnje lepoglavska čipka predstavljena na Prvim danima čipkarstva BiH. Čipka na području BiH izrađuje se pomoću dviju tehnika - keranjem i necanjem, a izrađuju se uglavnom ukrasi na tradicijskoj odjeći, stolnjaci, ukrasi za zid i sl.⁹⁰

Zanimljivost ovih Dana čipkarstva jest da su prve godine, 2013., organizirani Prvi dani čipkarstva, zatim 2014. Drugi dani čipkarstva i tako redom sve do 2016. kada su organizirani Četvrti dani te tada dolazi do stanke. Tek 2020. dolazi do ponovne organizacije manifestacije, odnosno Petih dana čipkarstva Bosne i Hercegovine. U sklopu manifestacije organiziraju se razne izložbe i radionice vezane uz izradu čipke. Na Drugim danima čipkarstva organiziranim 2014. sudjelovale su, osim udruga iz Bosne i Hercegovine, i hrvatske udruge iz Paga, Lepoglave i Hvara. To je bio prvi put da se sve hrvatske tehnike izrade čipke koje su upisane na UNESCO-vu listu predstavljaju na jednom mjestu u Bosni i Hercegovini. Od domaćih udruga najpoznatije su one iz Banja Luke, Tešnja i Orašja. Cilj ove manifestacije, odnosno festivala, prvenstveno je promocija i afirmacija čipkarstva Bosne i Hercegovine, ali i razvoj dijaloga i suradnji među ženama različitih etničkih i religijskih skupina.⁹¹

6.2.4. Festival čipke Idrija

Festival čipke u Idriji jedan je od najvećih etnoloških festivala u Sloveniji. Prvi festival organiziran je 1953. te je tada to bila skromna manifestacija posvećena čipki. Danas je festival postao vrlo posjećen događaj posvećen idrijskoj čipki koja je upisana

⁹⁰IMOart, *Prvi dani čipkarstva u BiH* (izvor: http://www.imoart.hr/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=578:prvi-dani-cipkarstva-u-bih-07-06-08-06-2013&catid=102:vijesti-iz-kulture&Itemid=4362375, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)

⁹¹ Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Bosni i Hercegovini, *Drugi dani čipkarstva BiH* (izvor: <http://ba.mvep.hr/hr/vijesti-i-najave/drugi-dani-cipkarstva-bih,24265.html>, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)

na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine.⁹² Festival traje tri dana, od petka do nedjelje, te su svi dani ispunjeni brojnim aktivnostima. Organiziraju se razni sastanci, izložbe, radionice i predavanja vezana uz čipku. U sklopu izložbe odabiru se najbolji radovi za koje se uručuju svečane nagrade. Osim aktivnosti vezanih za čipku, u sklopu festivala održavaju se koncerti i kulturni nastupi namijenjeni svim uzrastima. Jedna od zanimljivosti je ta da se u nedjelju, posljednjeg dana festivala, održava natjecanje u izradi čipke za djecu i odrasle, različitih težina zadataka. Nakon natjecanja slijede odabiri najboljih radova iz svih kategorija kojima se dodjeljuju posebni certifikati.⁹³ Festival čipke u Idriji od skromne je manifestacije postao međunarodni događaj u kojem sudjeluju stručnjaci i gosti iz cijele Europe, pa tako i Hrvatske.

Na kraju ovog dijela o festivalima čipke možemo zaključiti kako su oni najvažniji promotori ovog rukotvorstva te je iz tog razloga važno poticati organizaciju. Festivali, osim afirmacije i promidžbe čipkarstva, utječu i na spajanje različitih kultura i običaja te omogućuju suradnju čipkarica iz različitih dijelova Europe.

6.3. Posveta hrvatskoj čipki

U prethodnim poglavljima napomenuto je kako je čipka važan dio kulturne baštine i tradicije hrvatskog stanovništva te je sukladno tome osmišljeno nekoliko proizvoda kojima se promovira hrvatska čipka. U poglavlju o paškoj čipki navedeni su i opisani predmeti od čipke koji se koriste u svakodnevnom životu, za razliku od njih, proizvodi koji će biti opisani u ovom poglavlju su više dekorativne prirode, uglavnom se kupuju i poklanjaju kao suveniri, dok su neki od njih i uporabni predmeti. Opisat će se zlatni kovani novac s motivom čipke, poštanske marke s motivom čipke i suvenir paške čipke u drvenoj kutiji.

⁹² Hikuk.com, *Festival čipke Idrija* (izvor: <https://www.hikuk.com/si/slovenija/goriska/obcina-idrija/idrija/podrobno/festival-idrijske-cipke-0FA1D7C6-61CE-8635-8DA4-930918300F0F>, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)

⁹³ Idrija lace festival, *About the festival* (izvor: <http://www.festivalidrijskecipke.si/about-the-festival>, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)

6.3.1. Zlatni kovani novac s motivom čipke

Zlatni kovani novac "Čipkarstvo u Hrvatskoj" izdala je Hrvatska narodna banka u suradnji s Hrvatskim novčarskim zavodom d. o. o. Kovani novac izrađen je s motivima paške i lepoglavske čipke te je u prodaju pušten 2. siječnja 2012. u sklopu serije "Mini kovanice". Novac se izrađuje posebnom tehnikom kovanja kojom se postiže visoka kakvoća polirane ploče.⁹⁴ Glavni razlog proizvodnje zlatnog kovanog novca je promocija hrvatske kulturne baštine zaštićene od strane UNESCO-a. Kovanice su izrađene u apoenima od 10 kuna, njihova težina iznosi 0,50 g, promjera su 11,00 mm, a cijena po kojoj se prodaje jedna kovanica iznosi 289,00 kn. Autor kovanica je akademski kipar Stjepan Divković.⁹⁵ U nastavku je prikazan zlatni kovani novac s motivom hrvatske čipke (slika 25. i 26.).

Slika 25 i 26. Zlatni kovani novac s motivom čipke

Izvor: <https://www.hnz.hr/trgovina/darovi/vjencanje/cipkarstvo-u-hrvatskoj/>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.

6.3.2. Poštanske marke s motivom čipke

Poštanske marke s motivom čipke na batiće izdala je Hrvatska pošta u suradnji sa Španjolskom poštom kao zajedničko izdanje tih dviju država. Poštanske uprave obiju zemalja izdale su poštanske marke posvećene čipki na batiće kako bi promovirale

⁹⁴ Hrvatska narodna banka, *Čipkarstvo u Hrvatskoj* (izvor: <https://www.hnb.hr/-/cipkarstvo-u-hrvatskoj>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)

⁹⁵ Hrvatski novčarski zavod, *Čipkarstvo u Hrvatskoj* (izvor: <https://www.hnz.hr/trgovina/darovi/vjencanje/cipkarstvo-u-hrvatskoj/>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)

kulturne vrijednosti koje povezuju Hrvatsku i Španjolsku. Motivi poštanskih marki su lepoglavska i seviljska čipka, a njihovi autori su Ivan Vučić i Tomislav-Jurica Kaćunić. Marke su u opticaj puštene 31. ožujka 2015., a izdane su u zajedničkom arčiću od osam maraka. Izrađene su u po 150 000 primjeraka po motivu, a njihova nominalna vrijednost iznosi 7,60 kn. Zanimljivost ovih poštanskih maraka je ta da u svojem dizajnu imaju niz rupica, odnosno probušenih dijelova zbog kojih čipka izgleda kao prava.⁹⁶ U nastavku je prikazan primjer poštanske marke s motivom čipke (slika 27.).

Slika 27. Poštanska marka s motivom čipke

Izvor: <https://www.posta.hr/hr/pregled-postanskih-maraka/195?m=53628>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.

6.3.3. Paška čipka u drvenoj kutiji

Paške čipkarice osmislile su inovativan način kako bi promovirale svoje rukotvorstvo, izrađuju suvenir paške čipke uokviriven u luksuznoj drvenoj kutiji. Čipka promjera od 7 do 9 cm uokvirena je u ručno izrađenoj drvenoj kutiji dimenzija 25x25x5 cm. Svaka kutija sadrži i certifikat s imenom čipkarice koja je izradila određenu čipku. Osim certifikata, uz kutiju se nalazi i brošura na hrvatskom i engleskom jeziku, čime je poklon prilagođen i stranim kupcima. Ovaj suvenir još zanimljivijim čini ostakljeno dno ispod kojeg je stavljena krupna paška sol, što čini proizvod kompletno autentičnim za područje Paga.⁹⁷

⁹⁶ Hrvatska pošta, *Čipka na batiće* (izvor: <https://www.posta.hr/cipka-na-batice/770>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)

⁹⁷ Made in Pag, *Paška čipka u luksuznom izdanju* (izvor: <http://www.madeinpag.com/#>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)

7. ČENTRIN

Posljednje poglavlje ovog diplomskog rada bit će nešto drugačije od prethodnih, sastojat će se uglavnom od privatnih materijala i fotografija autorice, s obzirom na to da je literatura o čentrinu poprilično oskudna. U Istri tradicija izrade čipke nije popularna kao u ostalim dijelovima Hrvatske, već se samo ponegdje žene bave izradom čentrina, istarske verzije čipke. S obzirom na to da je autorica rada s područja Istre te pohađa fakultet u Istri, prikladno je uokviri cjelokupnu priču o čipkarstvu ovim poglavljem, kako bi se predstavilo i istarsko tradicionalno rukotvorstvo. Ovo poglavlje sastoji se od teorijskog dijela o čentrinu i od istraživanja koje uključuje intervju s gospođom koja izrađuje čentrine te ankete o poznavanju tradicije čentrina provedene među stanovništvom Istre.

7.1. Teorijski dio o čentrinu

Čentrin je dekorativni podmetač izrađen od čipke ili vezen koji može biti raznih oblika i dimenzija. Čentrin se uglavnom stavlja na noćne ormariće, stolove, ispod vaza, na poslužavnike i sl. Osim toga, čentrinom se često ukrašavaju rubovi posteljine, salveta, stolnjaka i drugih tkanina.

Čentrin je bio toliko cijenjen da je u imućnim obiteljima bio dijelom ženinog miraza. Od 60-ih do 80-ih godina čentrin se izrađivao u kombinaciji s kristalom, što je u narodu bilo iznimno popularno. U 19. stoljeću u Europi su se počele otvarati škole i tečajevi za izradu čipke, u Istri su tu svrhu imale tzv. domaće škole koje su djelovale kao samostalne ustanove ili u sklopu drugih škola. Najpoznatija tehnika izrade čentrina je kukičanje koje se naziva još i heklanje, kačkanje ili unčinet, a nastaje na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.⁹⁸ Kukičanje je ručna tehnika izrade čipke i pletiva koristeći samo jednu iglu. Iгла može biti napravljena od metala, drva, kosti ili plastike. Na kraju igle nalazi se kukica kojom se provlači konac kroz očicu, čime nastaje nova očica i tako u

⁹⁸ Turistička zajednica grada Vodnjana, Čentrin (izvor: <https://vodnjandignano.com/hr/centrin/stranica/61>, pristupljeno: 7. ožujka 2021.)

krug. Izgled prepleta ovisi o načinu povezivanja očica i o načinu uboda. Kukičanje je tehnika kojom se može izraditi više različitih uzoraka nego s pomoću pletaćih igala.⁹⁹

Na području Istre najpoznatije po izradi čentrina su žene iz Vodnjana. Čentriini koje izrađuju žene iz Vodnjana izrađuju se pomoću igle, bez predloška i podloška, a smatra se kako ta tradicija seže iz vremena Mletačke Republike. S ciljem očuvanja tradicionalnog rukotvorstva Istre, u Vodnjanu se svake godine povodom Dana žena organizira izložba čentrina.¹⁰⁰

U današnje vrijeme, sve manje je žena koje se bave izradom čentrina, a mlađe generacije nisu pretjerano zainteresirane za učenje tehnike i održavanje tradicije na životu. S obzirom na moderno doba u kojemu živimo, sve manje se u domovima mogu vidjeti primjerci čentrina jer se to smatra starinskim, a osobe koje ih i dalje koriste u dekorativne svrhe uglavnom su starije životne dobi. Za razliku od čipkarstva u ostatku Hrvatske koje se barem donekle uspijeva prenijeti s generacije na generaciju, smatram kako s čentriinom to nažalost nije tako. Jedan od mogućih razloga je nedostatak same promocije i revitalizacije ovog rukotvorstva koje bi, ako se postignu, mogle zainteresirati mlađe naraštaje.

7.2. Istraživanje o čentriinu

Dok se prethodno potpoglavlje odnosilo na teorijski dio vezan uz čentriin, ovo potpoglavlje bavi se više praktičnim dijelom, odnosno istraživanjem. Za potrebe pisanja ovog dijela kontaktirana je gospođa s područja Žminja koja u slobodno vrijeme izrađuje čentriine, ona je baka autorice rada te je pristala dati intervju o svojim početcima izrade, iskustvu i sl. Osim intervju prikazane će biti i fotografije nekih od njezinih radova. Kako bi istraživanje bilo potpuno, izvršit će se i kratka anketa u kojoj će se istražiti koliko su ljudi upoznati s pojmom "čentriin", znaju li što je to, imaju li primjer čentrina kod kuće, bave li se oni sami izradom ili pak znaju nekoga tko se bavi. Cilj ankete je uvidjeti je li i u kojoj mjeri stanovništvo Istre upoznato s ovim rukotvorstvom. Svi podaci i

⁹⁹ Leksikografski Zavod Miroslava Krlež, *Kukičanje* (izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34480>, pristupljeno: 7. ožujka 2021.)

¹⁰⁰ Turistička zajednica grada Vodnjana, *Čentriin* (izvor: <https://vodnjandignano.com/hr/centrin/stranica/61>, pristupljeno: 7. ožujka 2021.)

informacije korišteni u ovom poglavlju su privatni te je za njihovo korištenje zatražen pristanak osoba od kojih su dobiveni.

7.2.1. Intervju

Za izradu ovog intervjuja, kao što je prethodno napomenuto, kontaktirana je gospođa koja se u slobodno vrijeme bavi izradom čentrina. Njezino ime je Gracijela Damijanić, ima 63 godine, živi u Žminju i vrlo je rado je pristala na ovaj intervju u kojem će podijeliti svoja iskustva. U nastavku slijede pitanja intervjuja te ispod njih njezini odgovori na pitanja.

1. Za početak nam recite nešto o sebi, gdje ste rođeni i kada ste se prvi put susreli s čentrinom?
 - Rođena sam u Plominu i već od ranog djetinjstva bila sam upućena u tradiciju izrade čentrina jer je u mojoj okolini bilo dosta žena koje su se time bavile.
2. U kojoj ste dobi naučili tehniku izrade čentrina te tko Vas je tomu naučio?
 - Naučila me teta, majčina sestra, kada sam imala 9 godina. Prije nego što sam i sama naučila tehniku, često sam sa zanimanjem pratila tetin i susjednin proces izrade čentrina te me je to privuklo.
3. Što Vama predstavlja čentrin?
 - Za mene je izrada čentrina odmor za dušu, smatram kako je to kvalitetno utrošeno slobodno vrijeme. Čentrin je za mene tradicija koja me prati iz djetinjstva i podsjeća na ta lijepa vremena.
4. Koliko Vam je potrebno za izradu jednog čentrina i koje materijale za to koristite?
 - Ovisno o veličini rada, obliku mustre (dizajna) i debljini konca, za svaki je rad potrebno različito vremensko razdoblje. Za manje i jednostavnije podmetače potrebna su mi otprilike dva sata. Za izradu uglavnom koristim pamučni konac različitih boja.
5. Izrađujete li još neke oblike osim standardnog čentrina koji se koristi kao podmetač?

- Naravno, izrađujem zidne slike, stolnjake, kuhinjske krpice za prihvat lonaca, cvijeće od čentrina u obliku karanfila, zavjese, ukrasne navlake za jastuk, a znala sam izrađivati i dječje deke za članove obitelji.
6. Odakle crpate inspiraciju za određene oblike? Stvarate li ideje u glavi ili koristite predloške?
 - Za neke dizajne koristim predloške, ali većinu svojih radova sam osmislila samostalno.
 7. U koje svrhe koristite svoje radove?
 - Koristim svoje radove kao dekoracije u svojem domu, ali ih i poklanjam članovima obitelji i prijateljima.
 8. Jeste li Vi nekog naučili tehnici izrade čentrina te time nastavili tradiciju?
 - Nažalost nisam. Pokušala sam naučiti mlađu kćer, no uz najbolju želju nikako nije mogla savladati tehniku.
 9. Smatrate li da tradicija izrade čentrina u Istri polako izumire? Ako je odgovor da, što mislite zašto je to tako?
 - Smatram da je nažalost tako, tradicija polako izumire jer mladi danas uopće nisu zainteresirani za to. Mi u svojoj mladosti nismo imali mobitele, internet i druge čari modernog svijeta današnjice pa smo svoje slobodno vrijeme provodili družeći se jedni s drugima, učeći razne zanate od starijih i izrađujući rukotvorine.
 10. Kako bi se po Vašem mišljenju mogla oživjeti ova tradicija?
 - Trebalo bi malo više zainteresirati mlade ljude, možda organizirati neke radionice ili nešto slično tome. Iako mislim da je u današnjem užurbanom svijetu to dosta teško izvedivo, nažalost.¹⁰¹

7.2.2. Radovi od čentrina

U ovom dijelu bit će prikazani radovi od čentrina koje je izradila gospođa Gracijela Damijanić. Od mnogo radova koje ima, izabrani su oni najzanimljiviji koji prikazuju raznovrsnost predmeta koji se mogu izraditi tehnikom izrade čentrina. Uz svaku fotografiju bit će i kratki opis rada, odnosno svrha za koju se on koristi.

¹⁰¹ Izvor: podaci dobiveni od gospođe Gracijele Damijanić putem intervjua, 8. ožujka 2021.

Prvi rad koji će biti opisan manji je čentrin koji se koristi kao podmetač na stolićima u dnevnom boravku, ispod televizora, na noćnim ormarićima i sl. Konkretno ovaj rad napravljen je od bijelog konca, dok su rubovi izrađeni koncem tamno crvene boje. Takvim kontrastima boje postiže se veće isticanje čentrina u okruženju u kojemu se koristi. Fotografija u nastavku prikazuje čentrin postavljen na stoliću u dnevnom boravku (slika 28.).

Slika 28. Čentrin podmetač

Izvor: fotografija autorice rada

Sljedeći predmet su zavjese napravljene tehnikom izrade čentrina. Naime, zavjese od čentrina izrađuju se isključivo za prozore manjih dimenzija jer bi zavjese većih dimenzija imale veliku težinu, a osim toga bi bile teške za izradu, ali i održavanje. Fotografija u nastavku prikazuje zavjese na manjem kućnom prozoru (slika 29.).

Slika 29. Zavjese od čentrina

Izvor: fotografija autorice rada

Od čentrina se često izrađuju i kuhinjske krpice za prihvat lonaca. One služe se uzimanje toplih lonaca i plehova sa štednjaka i pećnice. Osim navedene svrhe, kuhinjske prihvatiljke imaju i dekorativnu ulogu u kuhinji. Izrađuju se od konca u raznim oblicima i bojama koje se međusobno kombiniraju. Na fotografiji u nastavku prikazane su kuhinjske krpice za prihvat lonaca u obliku haljinica (slika 30.).

Slika 30. Kuhinjske prihvatiljke od čentrina

Izvor: fotografija autorice rada

Na kraju slijedi jedan od najzanimljivijih predmeta izrađenih od čentrina, cvijeće u obliku karanfila. Cvjetovi se izrađuju od konca raznih boja, a kako bi još više izgledali

kao cvijeće, postavljaju se na vrh savitljive žice. Zajedno s raznim dekoracijama i prigodnim omotom, buket izgleda zaista zanimljivo u interijeru. Na fotografiji u nastavku prikazan je buket karanfila u kombinaciji crvene i bež boje (slika 31.).

Slika 31. Cvijeće od čentrina

Izvor: fotografija autorice rada

Prikazom ovih fotografija dobiven je bolji uvid u svijet izrade čentrina te je olakšano razumijevanje teorijskog dijela. U teorijskom dijelu napomenuto je kako se tehnikom kukičanja može izraditi više različitih uzoraka nego s pomoću pletaćih igala te smatram da je ovim fotografijama to i potvrđeno.

7.2.3. Anketa

Ova kratka anketa osmišljena je s ciljem da se istraži je li i u kojoj mjeri stanovništvo Istre upoznato s tradicijom izrade čentrina ili pak uključeno u tu tradiciju. Anketa je provedena na uzorku od 20 ljudi. Svi ispitanici u anketi su s područja Istre, većina s područja Žminja, ali i ostalih gradova i općina. Ispitanici su odabrani nasumično, neovisno o spolu i dobi. Anketa je provedena putem društvenih mreža te putem e-maila kako bi se s obzirom na situaciju s Covidom-19 izbjegli direktni kontakti s ispitanicima. Ova anketa sastoji se od mišljenja i iskustava ispitanika o njihovom

viđenju i poznavanju tradicije izrade čentrina. Pitanja koja su postavljena u anketi su sljedeća:

Jeste li ikada čuli za čentrin i što je to po Vašem mišljenju? Imate li primjer čentrina u svojem domu? Poznajete li nekoga tko se bavi izradom čentrina ili se možda Vi sami time bavite?

Na temelju odgovora na prvo i drugo pitanje može se utvrditi je li osoba upoznata s tradicijom izrade čentrina dok se na temelju odgovora na treće pitanje može donekle uvidjeti u kojoj se mjeri čentri izrađuju danas na području Istre. Odgovori ispitanika bit će ispisani u nastavku, jedan ispod drugoga, a u zagradama će biti prikazana njihova imena, dob i mjesto stanovanja.

Odgovori na anketu:

Čentrin je tabletić i služi kao ukras za ormarić. Nemam više. Ne znam. (Kristina, 26, Savičenta)

Jesam, čentrin je heklani ukras koji se je nekad stavlja na stol ili na noćni ormarić, na komodu. Imam primjer čentrina u svojem domu. Osobno se ne bavim, ali poznajem ženu koja zna kukičati i koja ih ponekad izrađuje. (Ivona, 28, Kanfanar)

Čentrin je po mome mišljenju jedan vid ručnog rada koji se radi od davnina, važan je dio tradicije koju su nam prenijele naše majke i bake. Imam punu kutiju čentrina u svojem domu. Sama se bavim izradom čentrina, jedna sam od najstarijih žena na području Žminja koja se i dalje time bavi. Tehniku izrade naučila sam djelomično u školi u sklopu domaćinstva, djelomično od svoje svekrve. (Nevenka, 75, Žminj)

Čentrin je nešto poput nadstolnjaka, stavlja se na stolove iznad stolnjaka, na stoliće u dnevnom boravku, ormare u dnevnom boravku, televizore, fotelje. Ispleten je tankim koncem u razne motive, razne cvjetove, životinje, drveće, kako tko voli. Mustra, nacrt se obično nalazi u nekom časopisu. Moja majka ga je često izrađivala. (Ivana, 35, Buzet)

Čentin je ručni rad koji se pleće i stavlja na regale ili stolove. Osobno nemam primjer čentrina u svojem domu jer mi se to ne sviđa. Moja pokojna teta bavila se izradom čentrina. (Daniela, 42, Rovinj)

Čula sam za čentrin, to je heklani proizvod, ručni rad koji se većinom stavlja na televizije, ispod okvira za slike, na stol, ispod kristalnih čaša. Nemam u svojem domu jer mi se to iskreno baš i ne sviđa, ali imaju moja mama i baka u svojim domovima. Poznajem jednu osobu koja se bavi time, ja osobno ne i nisam zainteresirana za naučiti raditi čentrine. (Ivana, 25, Bale)

Da, čentrin je ručno ispleten i to koncem, koristi se kao ukras u stanu koji se stavlja na stol, regal, kauč i sl. Poznajem par starijih gospođa koje se još uvijek time bave, one uživaju u tome i kažu kako moraju napraviti čentrine za svoje unuke kako bi im ostali za uspomenu na njih. I ja osobno znam raditi čentrine, naučila me moja baka. (Gordana, 54, Žminj)

Čuo sam, to je ukras koji se stavlja na stol, ispod vaza i slično. To je jedan lijepi detalj iz prošlosti. Imamo nekoliko primjera čentrina u svojem domu jer su to lijepe uspomene. Izrađuje ih moja prija. (Anton, 72, Žminj)

Da, znam što je čentrin. To je čipkasti nadstolnjak koji se u Istri koristi od davnina, a stavlja se na stol, televiziju i sl. Imam mnogo primjeraka čentrina kod kuće i moja ih obitelj još uvijek koristi kad ukrasni nadstolnjak na stolovima. Ne poznajem nikoga tko se profesionalno bavi time, ali je u mlađim danima moja baka šila čentrine, i veće i manje, a i mnoge starije žene u mom selu su za svoje osobne potrebe iste izrađivale. Ja nisam imala prilike izraditi niti jedan, iako moja baka žali da me nije podučila tome. (Nikolina, 24, Barban)

Čuo sam, čentrin je podložak za neki suvenir. Nemam niti jedan otkad sam se oženio, kad sam živio sa roditeljima imali smo čentrine po kući. Ne poznajem nikoga tko se bavi izradom čentrina. (Alberto 33, Bale)

Naravno da sam čula za čentrin, to je stolnjak koji su naše bake plele kao ukras za namještaj. Imam primjer čentrina u svojem domu, ali nije nigdje izložen. Poznajem ljude koji izrađuju čentrine, doduše nije nitko iz moje obitelji ali to su najčešće starije gospođe koje još uvijek njeguju tradiciju. (Petra, 24, Žminj)

Naravno! Čentrin je tradicionalni podmetač, ručno izrađeni ukras za stol, uglavnom su bijele boje, ali sigurno postoje razne varijante. Nekad smo ih nalazili po raznim mjestima po kući, na stolu, vitrinama pa čak i televiziji. U svojem domu trenutno nemam nijedan jer mi se ne uklapa u ostatak interijera, ali ga mama i baka imaju u raznim

oblicima i veličinama. Sigurno ću ih zamoliti da mi koji sačuvaju, kao uspomenu na djetinjstvo i tradiciju. Ne poznajem nikoga tko se bavi izradom niti sam se sama u tome okušala, možda u budućnosti to postane moj hobby i razbibriga, tko zna! (Željka, 26, Sv. Lovreč)

Da, znam što je čentrin, to je vrsta ručnog rada rađenog s koncem za heklanje i heklaricom, unčinetom. Ja se osobno ne bavim time, ali su heklale moja nona i njena sestra pa su mi isheklale predivne komade. Danas heklaju moja teta i moje rođakinje' (Ornela, 57, Potpićan)

Čentrin je komad ručno izrađene tkanine koja služi kao ukras, po meni najviše za namještaj, a može se staviti i kao ukras na zid. Ja ih imam u svojem domu. Nekada su se izradom čentrina bavile moja mama, teta i sestrične, a okušala sam se i ja sama. (Danijela, 46, Pićan)

Čentrin je mali stolnjak, doma ga trenutno nemamo jer je izašao iz mode, ali smo ga imali nekada. Ne poznajem nikoga tko se bavi izradom čentrina. (Nikolina, 25, Krnica)

Znam što je čentrin, ali u svojem domu nemam niti jedan primjerak. Nona od moga muža se bavi heklanjem i izrađuje čentrine. (Martina, 30, Sutivanac)

Čentrin je heklani ručni rad naših baka. Nemam ih kod kuće, ali imam puno čentrina kod bake, to su njezine vječne uspomene. Poznajem jednu gospođu koja živi pored moje bake i još uvijek ima vrijedne ruke za heklanje. (Morena, 35, Bale)

Naravno da sam čuo. Rekao bih da je čentrin pleteni ukras u raznim uzorcima, najčešće u bijeloj boji, koji se stavlja (negdje se još stavlja) na namještaj, npr. stol ili televizor. Vjerojatno kod mojih imam primjere čentrina, ali negdje spremljene, nisu izloženi. Ne poznajem nikog tko ih izrađuje. (Manuel, 27, Rovinj)

Čentrin je naziv za nadstolnjak koji su izrađivale naše bake i mame tehnikom kukičanja. U mojoj kući imam puno primjera čentrina koje je izradila moja mama. (Barbara, 33, Sveti Petar u Šumi)

Dakako da sam čuo za čentim, čentrin je uvijek bio ne nekoj komodi kod bake. Čentrine nemam trenutno u stanu. Susjeda od moje bake bavila se njihovom izradom. (Emir, 35, Pazin)

Na temelju podataka prikupljenih u ovoj anketi možemo zaključiti kako su svi ispitanici, i mlađe i starije životne dobi, s područja cijele Istre, upoznati s tradicijom izrade čentrina i znaju što je to čentrin. Od ukupno 20 osoba, samo se tri osobe bave izradom čentrina i to su isključivo osobe srednje i starije životne dobi. Također, veliki broj ispitanika poznaje nekoga tko se bavi izradom čentrina, tek pet osoba ne poznaje nikoga. Saznanjem da većina ispitanika poznaje nekoga tko izrađuje čentrine možemo zaključiti kako je diljem cijele Istre i dalje razvijena i baštinjena ova tradicija, što je vrlo pozitivno. U prilog tome ide i saznanje da većina ispitanika ima čentrine u svojem domu, tek su neke osobe, isključivo mlađe životne dobi, odgovorile da nemaju niti jedan primjerak. Na kraju svega možemo zaključiti kako se žene na području Istre i dalje bave izradom čentrina i održavaju ovu tradiciju na životu. Nadam se da će izrađivačice prenijeti svoja znanja na mlađe generacije kako ovo rukotvorstvo jednoga dana ne bi bilo zaboravljeno.

8. ZAKLJUČAK

Ovim diplomskim radom iskazan je značaj čipkarstva kao važnog dijela nematerijalne kulturne baštine u Hrvatskoj. Hrvatska je zemlja vrlo bogate kulturne baštine pa tako i baštine čipkarstva. Na području Hrvatske razvilo se čak sedam, uključujući centrin, osam različitih vrsta čipke, što je veliki broj za mali teritorij države. Uspješnost tradicije čipkarstva pokazuje saznanje da se ovo rukotvorstvo prenosilo s generacije na generaciju još od davne prošlosti te tako uspjele opstati do danas.

U ovom radu su osim tradicija čipkarstva na području Hrvatske prikazane i tradicije izrade čipke u Europi, što pokazuje kako je ova tradicija baštinjena u mnogim europskim državama. U Hrvatskoj je čipkarstvo na neki način zaživjelo upisom paške, lepoglavske i hvarske čipke na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine. Tada su pokrenute razne manifestacije i festivali kojima se promiče ova tradicija i šira se publika upoznaje s njom. Iako su tri prethodno navedena lokaliteta glavni centri izrade čipke u Hrvatskoj, ne smiju se zanemariti ni ostala područja koja se posljednjih godina doista trude revitalizirati tradiciju te možda za koju godinu i oni dospiju na UNESCO-v popis. Iako se čipka na neki način smatra tradicijom koja je izašla iz mode i koja bi mogla biti zaboravljena, ovim radom dokazano je da se tradicija čipkarstva u Hrvatskoj itekako njeguje. Osim samih radova čipke, razvijeni su i drugi proizvodi kojima se čipkarstvo promovira, poput nakita od čipke, poštanskih maraka, zlatnog kovanog novca i raznih suvenira. Čentrin kao istarska verzija čipkarstva također je daleko od zaborava, što je dokazano anketom koja je pokazala kako se dosta veliki broj žena u Istri i dalje bavi njegovom izradom, dok njihovi bližnji centrine i dalje imaju u svojim domovima kao detalj koji podsjeća na prošlost.

Zaključno, možemo reći kako je čipkarstvo važan dio lokalne kulturne baštine i tradicije u Hrvatskoj te je potrebno posebnu pozornost posvetiti njegovom očuvanju. Čipka je rukotvorstvo koje je preživjelo teška vremena, ratove, siromaštvo i druge neprilike, no zahvaljujući lokalnom stanovništvu opstala je do danas. Kako bi se tradicija čipkarstva održavala i dalje, potrebno ju je negovati i prenositi s generacije na generaciju, čime bi se zaštitila od zaborava i nestajanja. Osobno smatram kako se u Hrvatskoj čipkarstvu pridaje potrebna pažnja s obzirom na to da postoje mnogi zakoni o očuvanju, organizacije koje se bave revitalizacijom i promidžbom, tečajevi izrade

čipke, razni festivali i sl. koji osiguravaju opstanak i dobru budućnost za ovo rukotvorstvo.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Eckhel, N. (2012.): *Pohvala ruci. Čipkarstvo u Hrvatskoj*, Etnografski muzej, Zagreb
2. Sitta, S. (2019.): *Čarolija čipke*, Gradski muzej Bjelovar, Bjelovar
3. Vitez, Z. (2017.): *Blaga Hrvatske, UNESCO – Nematerijalna baština*, Mozaik knjiga, Zagreb

Časopisi i publikacije:

1. Kolumbić, M. i dr. (2017.): *Prilozi povijesti otoka Hvara*, Vol. XIII., No.1., Muzej hvarske baštine, Hvar, str. 197.-215.
2. Ciglar D. (ur.) (2019.), Italija – *Ufficio Culture Novedrate*, 23. međunarodni festival čipke, Udruga Ekomuzej Lepoglava, Lepoglava
3. Marelli, E. (2012.), *Čipka iz Novendrata*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
4. Krok, B. (2012.), *Čipka iz Bobowe*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
5. Kublitskaja, O. (2011.), *Čipkarstvo u Estoniji*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
6. Halberg, K., Halberg P., (2011.), *Tradicionalna (narodna) Estonska čipka – novi život starih uzoraka*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
7. Kiliti, Z. (2011.), *Halaška čipka*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
8. Mertens, L. (2012.): *Suvremeno čipkarstvo*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
9. Oros, N. (2012.): *Društvo paških čipkarica "Frane Budak"*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
10. Dubovečak, V. (2012.): *Čipkarsko društvo "Danica Brösller"*, 16. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe

11. Ciglar D. (ur.) (2019.), *Osnovna škola Ante Starčevića Lepoglava, Učenička zadruga "Stežica"*, 23. međunarodni festival čipke, Udruga Ekomuzej Lepoglava, Lepoglava
12. Bajsić., D. (2011.), *Čipkarska grupa "Dubravka"*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
13. Šošarić., K. (2011.), *Zadruga lepoglavske čipke*, 15. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe
14. Petrović Leš., T. (2016.), *Uvodna riječ*, 20. međunarodni festival čipke u Lepoglavi, Vodič kroz izložbe

Internetski izvori:

1. Leksikografski zavod Miroslava Krležje, *Čipka*
(izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13411>, pristupljeno: 2. lipnja 2020.)
2. Ministarstvo kulture i medija, *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama* (izvor: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, pristupljeno: 20. studenog 2020.)
3. VisitMuseum, *Europe, a continent devoted to lacemaking*
(izvor: <https://visitmuseum.gencat.cat/en/museu-d-arenys-de-mar/space/europa-un-continent-dedicat-a-l-artesia-de-la-punta>, pristupljeno: 21. studenog 2020.)
4. The Lace Guild, *The Craft Of Lacemaking* (izvor: <https://www.laceguild.org/a-brief-history-of-lace>, pristupljeno: 21. studenog 2020.)
5. Britannica, *Lace* (izvor: <https://www.britannica.com/art/lace>, pristupljeno: 21. studenog 2020.)
6. Međunarodni festival čipke Lepoglava, *Upoznajte čipke iz Italije: Novendrate*
(izvor: <https://cipkarski-festival.com/novosti/upoznajte-cipke-iz-italije-novendrate/>, pristupljeno: 22. studenog 2020.)
7. Zadruga Lepoglavske čipke, *Povijest čipke* (izvor: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/o-lepoglavskoj-cipki/>, pristupljeno: 16. prosinca 2020.)

8. Grad Pag, *Geografski položaj* (izvor: <https://www.pag.hr/index.php/gradska-uprava/povjest-paga/geografski-polozaj-grad-paga>, pristupljeno: 19. siječnja 2021.)
9. Grad Pag, *Kultura* (izvor: <https://www.pag.hr/index.php/gradska-uprava/povjest-paga/kultura-grad-paga>, pristupljeno: 19. siječnja 2021.)
10. Otok Pag, *Gospodarstvo otoka Paga* (izvor: <https://www.otok-pag.hr/gospodarstvo-otoka-paga.php>, pristupljeno: 19. siječnja 2021.)
11. Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija, *Novi list - Čipkarstvo su sačuvala paške benediktinke* (izvor: <https://min-kulture.gov.hr/print.aspx?id=6859&url=print>, pristupljeno: 23. siječnja 2021.)
12. Hrvatska gospodarska komora, *Grad Pag – DPČ Frane Budak* (izvor: <https://znakovi.hgk.hr/tvrtka/grad-pag-dpc-frane-budak/>, pristupljeno: 28. siječnja 2021.)
13. Paška čipka, *Izrada paške čipke* (izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/izrada-cipke.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.)
14. Paška čipka, *Jezik čipkarica* (izvor: <http://paska-cipka.com/svijet-cipke/jezik-cipkarica.html>, pristupljeno: 29. siječnja 2021.)
15. Paška čipka, *Čipka na zidu i stolu* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/na-zidu-i-stolu.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)
16. Paška čipka, *Čipka na nošnji* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/na-narodnoj-nosnji.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)
17. Paška čipka, *Čipka na obući* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/na-obuci.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)
18. Paška čipka, *Čipka u crkvi* (izvor: <http://paska-cipka.com/paska-cipka/u-crkvi.html>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)
19. Lepoglava, *Geografski položaj* (izvor: <https://www.lepoglava.hr/sadrzaj/pregled/geografski-polozaj/1520>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)
20. Varaždinska županija, *Upoznajte Lepoglavu* (izvor: <http://www.varazdinska-zupanija.hr/%C5%BEupanija/galerije-foto/video/galerije/upoznajte-lepoglavu/>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)
21. Lepoglava, *Turistička zajednica Grada Lepoglave* (izvor: <https://www.lepoglava.hr/sadrzaj/pregled/turisticka-zajednica-grad-lepoglave/1667>, pristupljeno: 15. veljače 2021.)

22. Zadruga Lepoglavske čipke, *Povijest čipke* (izvor: <http://www.lepoglavska-cipka.hr/o-lepoglavskoj-cipki/>, pristupljeno: 16. veljače 2021.)
23. Prigorski hr, *Lepoglavska čipka, tradicija duga više od 600 godina* (izvor: <https://prigorski.hr/foto-lepoglavska-cipka-tradicija-duga-vise-od-600-godina-puno-zena-u-podravini-izraduje-ovu-cipku/>, pristupljeno: 17. veljače 2021.)
24. Leksikografski zavod Miroslava Krleže, *Hvar* (izvor: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26772>, pristupljeno: 17. veljače 2021.)
25. Grad Hvar, *Hvarska baština* (izvor: <http://www.hvar.hr/portal/hvarska-bastina/>, pristupljeno: 17. veljače 2021.)
26. Culturenet.hr, *1. međunarodni festival čipke – Pag 2010.* (izvor: <https://www.culturenet.hr/default.aspx?id=32166>, pristupljeno: 3. ožujka 2021.)
27. Grad Pag, *Novosti & aktualnosti* (izvor: <https://www.pag.hr/vjesti-a-novosti/1479-sveano-otvoren-6-meunarodni-festival-ipke-pag.html>, pristupljeno: 3. ožujka 2021.)
28. IMOart, *Prvi dani čipkarstva u BiH* (izvor: http://www.imoart.hr/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=578:prvi-dani-cipkarstva-u-bih-07-06-08-06-2013&catid=102:vijesti-iz-kulture&Itemid=4362375, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)
29. Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Bosni i Hercegovini, *Drugi dani čipkarstva BiH* (izvor: <http://ba.mvep.hr/hr/vijesti-i-najave/drugi-dani-cipkarstva-bih,24265.html>, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)
30. Hikuk.com, *Festival čipke Idrija* (izvor: <https://www.hikuk.com/si/slovenija/goriska/obcina-idrija/idrija/podrobno/festival-idrijske-cipke-0FA1D7C6-61CE-8635-8DA4-930918300F0F>, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)
31. Idrija lace festival, *About the festival* (izvor: <http://www.festivalidrijskecipke.si/about-the-festival>, pristupljeno: 4. ožujka 2021.)
32. Hrvatska narodna banka, *Čipkarstvo u Hrvatskoj* (izvor: <https://www.hnb.hr/-/cipkarstvo-u-hrvatskoj>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)
33. Hrvatski novčarski zavod, *Čipkarstvo u Hrvatskoj* (izvor: <https://www.hnz.hr/trgovina/darovi/vjencanje/cipkarstvo-u-hrvatskoj/>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)

34. Hrvatska pošta, *Čipka na batiće* (izvor: <https://www.posta.hr/cipka-na-batice/770>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)
35. Made in Pag, *Paška čipka u luksuznom izdanju* (izvor: <http://www.madeinpag.com/#>, pristupljeno: 6. ožujka 2021.)
36. Turistička zajednica grada Vodnjana, *Čentrin* (izvor: <https://vodnjandignano.com/hr/centrin/stranica/61>, pristupljeno: 7. ožujka 2021.)
37. Leksikografski Zavod Miroslava Krleže, *Kukičanje* (izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34480>, pristupljeno: 7. ožujka 2021.)

POPIS PRILOGA

- Slika 1. Prikaz cantù čipke
- Slika 2. Estonska čipka kao odjevni predmet
- Slika 3. Prikaz halaške čipke s motivom labuda
- Slika 4. Prikaz idrijske čipke
- Slika 5. Prikaz izrade čipke na iglu
- Slika 6. Prikaz izrade čipke na batiće
- Slika 7. Otok Pag na karti Hrvatske
- Slika 8. Prikaz paškog tega
- Slika 9. Ščapi
- Slika 10. Listac gusti
- Slika 11. Retki dindel
- Slika 12. Zupčić
- Slika 13. Mendulica
- Slika 14. Pekjica
- Slika 15. Prikaz paške čipke kao gotovog proizvoda

- Slika 16. Dječje cipelice ukrašene čipkom
- Slika 17. Oltar ukrašen čipkom
- Slika 18. Gradić Lepoglava na karti
- Slika 19. Alat za izradu čipke na batiće
- Slika 20. Primjer lepoglavske čipke
- Slika 21. Nakit od lepoglavske čipke
- Slika 22. Otok Hvar na karti
- Slika 23. Prikaz hvarske čipke
- Slika 24. Biljka agave
- Slika 25 i 26. Znatni kovani novac s motivom čipke
- Slika 27. Poštanska marka s motivom čipke
- Slika 28. Čentrin podmetač
- Slika 29. Zavjese od čentrina
- Slika 30. Kuhinjske prihvataljke od čentrina
- Slika 31. Cvijeće od čentrina

SAŽETAK

Čipkarstvo je važna sastavnica lokalnog identiteta i nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske. Značaj čipkarstva očituje se u postojanju te tradicije diljem Hrvatske, ali i u njezinom očuvanju dugi niz godina. Postoji čak sedam lokaliteta na kojima se razvila tradicija izrade čipke od kojih su tri upisana na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine. Pag, Hvar i Lepoglava glavni su centri čipkarstva u Hrvatskoj čija je čipka prepoznata diljem Europe. Osim u Hrvatskoj, čipkarstvo postoji i u mnogim drugim europskim država poput Italije, Slovenije, Mađarske, Estonije i dr. Zahvaljujući raznim festivalima čipke, domaćim i inozemnim, ostvaruju se međunarodne suradnje između država, ali i među čipkamicama različitih etničkih i religijskih skupina. Radovi od čipke izlažu se na različitim izložbama i u muzejima, ali se mogu naći izloženi i u mnogim domovima diljem Hrvatske.

Čipkarstvo je rukotvorstvo čije se umijeće izrade prenosi s generacije na generaciju još od davne prošlosti, čime se omogućilo očuvanje tradicije sve do danas. Danas je čipkarstvo vrlo cijenjeno rukotvorstvo i važan dio lokalne kulture. Mnoge organizacije i dalje rade na revitalizaciji i očuvanju ove tradicije te potiču lokalno stanovništvo, posebice mlađe generacije, na sudjelovanje i stvaranje čipke, kako bi čipkarstvo nastavilo postojati i razvijalo se i dalje.

Ključne riječi: čipka, čipkarstvo, tradicija, baština, kultura

SUMMARY

Lace making is an important component of local identity and intangible cultural heritage of the Republic of Croatia. The importance of lace making has been manifested in the existence of that tradition throughout Croatia, but also in its preservation for many years. There are seven locations where this tradition has been developed and three of them have been listed on UNESCO's list of intangible cultural heritage. Pag, Hvar and Lepoglava are main centres of lace making in Croatia and their lace is recognized within the whole of Europe. Besides Croatia, lacemaking also exists in many other European countries such as Italy, Slovenia, Hungary, Estonia, etc. Thanks to various lace domestic and foreign festivals international cooperation has been established between countries but also among lacemakers of different ethnic and religious groups. Lace works have been exhibited on various exhibitions and in museums, but can also be found in many homes throughout Croatia.

Lacemaking is a handicraft whose art of making has been passed down from generation to generation since the distant past, which has contributed to the preservation of this tradition to this day. Today, lacemaking is a highly valued handicraft and an important part of local culture. Many organizations continue to work to revitalize and preserve this tradition, and encourage the local population, especially the younger generation, to participate and create lace so that lacemaking can continue to exist and thrive.

Key words: lace, lacemaking, tradition, heritage, culture

Pregledao i odobrio: izv. prof. dr. sc. Mauro Dujmović